

KIRK KALEM

KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİ DERGİSİ

OCAK 2023 | SAYI: 1

ISSN: 2979 - 9112

kirkkalem@klu.edu.tr

Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına imtiyaz sahibi

İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ahmet ÇAPKU

Sayı Editörü

Arş. Gör. Doç. Dr. Sıddık AĞÇOBAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet ÇAPKU
Arş. Gör. Doç. Dr. Sıddık AĞÇOBAN
Dr. Öğr. Üyesi Fatih MEMİÇ
Dr. Öğr. Üyesi Kâmil YELEK
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DEMİRCİ
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman GÜMÜŞ
Dr. Öğr. Üyesi Şeref AKBABA
Dr. Öğr. Üyesi Eyüp ÖZTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi Mikail İPEK
Öğr. Gör. Uğur ALKAN

Adres : Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Cumhuriyet Mahallesi, Kofçaz Yolu,
Kayalı Kampüsü, 3 Nolu Merkezi Derslik, Kat:1 Merkez / KIRKLARELİ
Telefon : 0288 2461666
Faks : 0288 246 16 50
E-Posta : kirkkalem@klu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Vali Birol EKİCİ – Kırk Kalem Dergisi Takdim Metni	3
Rektör Bülent ŞENGÖRÜR - Takriz.....	4
Dekan Ahmet ÇAPKU – Bismillah Diyerek Yola Çıkmak	6

İnceleme- Araştırma:

Büşra KARATAŞ - İslamiyet Öncesi Türklerden İslam Sonrası Türklere Geçen İnanışlar	7
Kerime Firdevs EFE - Çalığışu Romanında Dini ve Toplumsal Söylemler	10
Kübra GÜL- Tasavvufta Nefs Terbiyesi	17
Ayşenur KAVLAK – (Kitap Değerlendirmesi): Martin Lings, <i>Tasavvuf Nedir ?</i>	21
Büşra Nur YAZAR– (Kitap Değerlendirmesi): <i>Hakikat Arayışı (el-Münkız Mine'd-dalâl)</i>	26
Fatma DURMAZ – Osmanlı Son Dönemi ve Düşünürlerimiz	29
Ayşe GAYIRHAN - Baha Tevfik'te Pozitivist ve Materyalist Yöntem	31

Deneme – Hikâye:

Büşra KOŞKULU – İnsan Ömrü ve İbadetler	33
Muhammet Yuşa TATAR - Fakültelere Kendi Tercihıyla Gelenler ile İstenileni Karşılama İçin Gelenler	34
Suzan BEKEN – O'na.....	35
Eda ÇETİNKAYA – Mecnûn'u Aramak	36
Zeynep ÖZTOKAY – Hisse.....	37

Sanat:

Hasan Fehmi ULUS - Amân	38
Samed KABLAN – Yusufsuz Gömlek	39
Zeynep Dilara ERGÜN – Asıl Yük.....	40
Yasemin GÜNDOĞDU – Ben ve Çocuk	41
Fakültemizin 2022-2023 Güz Yarıyılı İlmî Etkinlikleri.....	42

KIRK KALEM DERGİSİ

TAKDİM METNİ

Ülkemizin ve bölgemizin yükselen yıldızı, İlimizin göz bebeği olan Kırklareli Üniversitemiz bünyesinde 2014-2015'te kurulan İlahiyat Fakültesi, “İslam'ın insanlık tarihinin başlangıcından günümüze temel kaynaklarını ve ilimlerini akademik usulle okuyup değerlendirerek, ülkemizdeki ve bölgemizdeki nitelikli fakülteler ve bölümler ile eşdeğer bir eğitim ve araştırma birimi olmak” vizyonu ile eğitim öğretime başlayarak, akademik alandaki çalışmaları ile ümit vadetmektedir.

Fakültemiz akademik çalışmalar ile gerçekleştirdiği pek çok etkinlik yanında **Kırk Kalem** adıyla çıkardıkları öğrenci dergisi, yetişmekte olan gençlerimizin kalem işçiliğine önemli katkılar sağlayacaktır.

Bu vesile ile Kırk Kalem Dergisinin hayırlı olmasını temenni ediyor, emeği geçenleri tebrik ediyorum.

Birol EKİCİ
Vali

TAKRİZ

Bilginin en önemli güç olduğu dünyada gelişme ve ilerlemenin yolu, bilgi üretiminden ve aktarımından geçmektedir. Bilimsel bilginin üretilerek bilim dünyasına, öğrencilere ve topluma aktarıldığı kurumlar olan üniversitelerin gençlerimizin ve ülkemizin geleceğinde taşıdığı önem yadsınamaz. Bunun yanında üniversitelerin bir diğer önemli misyonu üretilen bilginin topluma katma değer ve hizmet olarak sunulmasıdır. Bu görevleri ifa ederken faaliyetlerinin merkezine öğrencilerini alan, bilimsel ve toplumsal faaliyetlere katılmalarına olanaklar sağlayan üniversiteler, onların hem bilgi hem görgü anlamında yetişmeleri için fırsat sunmuş olacaktır. Kırklareli Üniversitesi olarak bu bilinçle çalışmalarımıza yön verirken, öğrencilerimizin üniversitemizin farklı mecralarında başarıyla rol aldığını görmekten kıvanç duymaktayız.

2007 yılında kurulan Kırklareli Üniversitesi bünyesinde 02/11/2009 tarih ve 2009/15546 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile açılmış olan İlahiyat Fakültesi, 2014-2015 yılında öğrenci kabulüne başlamış, 2017-2018 yılında ilk mezunlarını vermiştir. Genç ve dinamik bir fakülte olarak üniversitemiz içinde önemli bir yeri bulunan İlahiyat Fakültesinde normal ve ikinci öğretim yanında Temel İslam Bilimleri Bölümünde yüksek lisans programı da uygulanmaktadır. Tüm anabilim dallarında yeterli hale gelmiş ve sürekli gelişen akademik kadrosuyla birlikte ciddi bir öğrenci mevcuduna ulaşmıştır.

İlahiyat Fakültesi kendi alanında dünyayı iyi tanıyan, gelişmeleri takip eden, dini bilgileri kaynağından sahipsiz şekilde öğrenen, donanımlı, özgüvenli, her açıdan güvenilir kişiler yetiştirmeyi kendine misyon edinmiştir. Bu açıdan öğrencilerimizin müfredat çerçevesinde okudukları dersler yanında fakülte bünyesinde icra edilen diğer etkinlikleri de takip etmesi, kendilerini geliştirmek açısından önem arz etmektedir. Fakültemizin özgün çalışmaları olan atölyeler, Rumeli Konuşmaları, sergiler, sempozyumlar, teknik geziler gibi faaliyetlerini bu

anlamda çok değerli buluyorum. Bir kısmı diğer fakülte ve birimlerdeki öğrencilerimize de açık olan bu çalışmalara tüm öğrencilerimizin katılmalarını tavsiye ediyorum. Fakülte dekanımız öncülüğünde çıkmakta olan Kırk Kalem öğrenci dergisini bu açıdan önemsiyorum. Mezkûr derginin öğrencilerimizin kalem işçiliği açısından kendilerini geliştirmeleri noktasında dikkate değer bir katkı sunacağına inanıyorum. Derginin çıkmısına gönül ve emek verenleri tebrik ediyorum, hayırlı olsun diyorum.

Prof. Dr. Bülent ŞENGÖRÜR
Kırklareli Üniversitesi Rektörü

BİSMİLLAH DİYEREK YOLA ÇIKMAK

Hayat bir yolculuk, hepimiz birer yolcuyuz. Yol boyunca nicelerle tanışıyor, kaynaşılıyor ve vedalaşılıyor. Bu hâle, akrabalık (kan bağı), ahbablık (gönül bağı), arkadaşlık (güven bağı) diyoruz. Her biri ile ne ölçüde ve ne miktarda yolculuk yapacağımız, hayatta olup bitenlerle ilgilidir. Yola çıkmak ve ‘yolda olmak’ bizler için bir gayedir. Yolda ‘olmak’, yani ‘olgunlaşmak/kemâle ermek’ gibi bir gayemiz vardır. Geçim derdi, ilim talebi, meslek edimi gibi nice durumlar, yolda karşılaştığımız dünyevî konulardır. Bütün bunlarda asıl olan, zafer değil seferdir.

Kırk Kalem öğrenci dergisi ile ilim-fikir yolculuğuna çıkmaya karar verdik. Yol insanı terbiye eder, derler. Hayatta en zor şey, insanın ‘kendi’ni tanıması imiş. ‘Sen, kendini bilmezsen / Bu nice okumaktır?!’ diye uyarır Yunus Emre’emiz. Arayış içindeyiz her daim. İlim, kültür, sanat deryası içinde ‘kendimizi’ bulmaya çabalamak gibi bir ödevimiz söz konusu. Zira gün yüzüne çıkmayı bekleyen koca bir geçmişimiz var. Tarih denilen geçmişe yolculuk, orada aslımızı keşfedip geleceğimizi daha muhkem inşa etmemiz içindir. Kök ne ölçüde sağlam ise gövde ve dallar o ölçüde kendinden emin olur. Köklerden göklere (geçmişten geleceğe) uzanan çizgide *Kırk Kalem* dergisi hac yolunda karınca misali bir etkinlik ortaya koyabilirse kendini bahtiyar addedecektir.

Hayatta en dikkate değer sadaka, kalem ile armağan edilenlerdir. “Kaleme ve yazdığı satırlara yemin olsun!” (Kalem Suresi, ayet 2) şeklindeki ayet, bu hususa işaret eder. Dergimiz, Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde okumuş ve okumakta olan talebelerimizle ‘misafir kalem’ sütunu altında Üniversitemizin diğer Fakültelerindeki talebelerin gönderdiği yazılara açıktır. İnceleme-araştırma, deneme-hikâye, kültür-sanat, çeşitleme, etkinlikler şeklinde çeşitli kategorilerde kaleme alınacak yazılarla okuyucuyu buluşturmayı amaçlıyoruz. Böylece *Kırk Kalem* ile Bismillah diyerek yola çıkıp hem-râh olmayı, bilgiden bilgeliğe ulaşmayı, tanışmayı, bilişmeyi, kaynaşmayı arzu ediyoruz. Eskilerin deyimiyle; gayret kuldân, muvaffakiyet O’ndandır.

Prof. Dr. Ahmet ÇAPKU
Dekan V.

İslamiyet Öncesi Türklerden İslam Sonrası Türklere Geçen İnanışlar

Türkler çeşitli sebeplerden dolayı dünyanın farklı yerlerine dağılmışlar ve gittikleri coğrafyalarda birçok yeni kültür ile karşılaşmışlardır. Türkler, İslam'ı topluca ve gönüllü olarak benimsemişlerdir. Türklerin, İslam'ı benimsemesi, onların “Tek Tanrılı” bir inancı devam ettirmeleri ve eski inanışları ile İslam arasında büyük benzerlik olmasına bağlanmıştır. Türkler eski dinlerinde yer edinmiş olan özellikleri, yeni kabul ettikleri dinin esaslarıyla çelişmediği sürece uygulamaya devam etmişler veya yeni dine uygun olarak o inanışı düzenleyip uygulamayı sürdürmüşlerdir.

İslamiyet'ten önce Türkler öbür dünyada bir hayatın var olduğuna (ahiret), iyiliklerin ve kötülüklerin bir karşılığı olacağına, mahşer gününde bu hayatta yapılanları karşılığının alınması için bir mahkeme kurulacağına, cennet- cehennem varlığına, Tanrı'nın ölümsüz olduğuna ve kadere inanıyorlardı. Tarihi kaynaklardan öğreniyoruz ki, Türk boylarının hepsinde tek tanrı inancı vardı. Bu inançta Gök Tanrı tek yaratıcıdır. Gök Tanrı inancı özellikle Göktürkler'de tek otorite haline gelmiştir. Onuncu yüzyılın ilk yarısında Oğuzlar'ı ziyaret eden Abbasi Halifesinin elçisi İbn Fadlan'ın aktardığına göre bir Türk zulme uğradığında veya bir zorlukla karşılaştığında başını yukarı, göğe doğru kaldırıp “bir Tanrı, tek Tanrı” diye dua ederdi. Cengiz Han'ın torunu Mengü Han da “Biz sadece tek bir Tanrı'nın varlığına, onun sayesinde yaşadığımıza ve onun emriyle öldüğümüze inanıyoruz” demiştir. Bu durum bize İslamiyet'ten sonra da Türklerin Tanrı kelimesini kullanmaya devam ettiğini ve göğün kutsallığının sürdürüldüğünü göstermektedir. Tanrı'nın sıfatları Orhun Yazıtları'nda şu şekilde ifade edilmiştir: “Türklerin inandığı Tanrı tektir. O göktedir, ezeli ve ebedidir. O'nun eşi ve benzeri yoktur. O hayat verendir, yaratandır, öldürendir. İradesine göre hükmeden, yardım eden, cezalandıran, kulun duasını kabul eden, esirgeyen ve bağışlayan, her şeyi en iyi bilen O'dur. İnsanlara bilgi veren ve yol gösteren O'ndan başkası değildir.” Yine bu tarihi bilgilere göre Kağanları tahta çıkaran ve devlet kurmalarını sağlayan da Tanrı'dır. Türkleri zafere ulaştıran da O'dur.

Türklerin İslam öncesi inançları, içinde bir takım Şamanist unsurların da bulunduğu ‘Geneneksel Eski Türk İnançları’ olarak tanımlanmaktadır. Şamanist karakterli dinlerin merkezinde ruhlar dünyası ve doğaüstü varlıklarla irtibat halinde olan şamanın yer aldığı bir inanç sistemi olup temel ilkelerinden birisi insanın ve dünyanın ikili yorumuna dayanmasıdır. Bu tür inançlarda insan bir bedenden ve bir ya da birçok ruhtan oluşur. Benzer şekilde dünya da ikili olarak yorumlanır. Bir yanda gündelik ve kutsal olmayan bir dünya diğer yanda ise sıradan insanların göremedikleri öteki dünya vardır. Tanrılar, ruhlar, atalar, ölümler bu ikinci dünyada yaşarlar. Şamanist dünya görüşüne göre, görünen görünmeyenden kaynaklanır ve öteki dünya bu dünyayı denetler. İnsanları vuran kuraklık, açlık ve hastalık gibi büyük felaketlerin öteki dünyadan kaynaklandığına inanılır. İnsanlar beslenmek için hayvanları öldürür ve doğayı yağmalar; buna karşılık öteki dünyanın ruhları da insanlara karşı avcılar gibi hareket eder ve intikam almak için onları kovalar. Hastalık, ölüm, kuraklık, kıtlık, insanın varlığını sürdürmek ve güven altına almak için yağmaladığı doğanın bedeli olarak öteki dünyaya ödediği borçtur.

* KLÜ-İlahiyat Fakültesi mezunu (2021).

Şamanist geleneğe dayalı inançların temel ilkelerinden ikincisine göre Şamanlar öteki dünyayla ilişki kurabilirler ve sıradan insanlardan farklı olarak öteki dünyayı görme ve tanıma gücüne sahiptirler. İnsanların yararına olacak şekilde ölümlerle insanlar arasında arabuluculuk yaparlar. Üçüncü temel ilkeye göre, şamanların toplumsal bir işlevi olduğu kabul edilir. Şaman, insanların başlarına gelen talihsizliklerin nedenlerini açıklamakla, dengesizlikleri önlemekle, sorunları çözmekle ve acıları yatıştırmakla yükümlüdür. Şamanizm, doğadaki tüm canlı veya cansız varlıkların bir ruha sahip olduğunu varsayan animist bir düşünce sistemidir.¹ Hayvanlar, bitkiler, ağaçlar, kayalar, dağlar, rüzgâr ve yağmur gibi olguların da ruhu olduğuna inanılır. İnsanın da birden çok ruhu olabilir. Bu görüşün mantığına göre, ruhun bedenden kısa bir süre uzaklaşması rüyaya, uzun süreli ayrılığı hastalığa ve tamamen kopması ise ölüme tekabül eder. Kırgızlara ait meşhur Manas Destanı'na bakacak olursak İslamiyet ile alakalı kısımlar olmakla birlikte destan daha çok Şamanist geleneklerle doludur.

Türklerin İslam'ı kabul etmesiyle zayıflamaya başlayan ve zamanla unutulmuş birçok Şamanist geleneğe karşın 'ongun kültürü'nün tamamen yok olmadığı ve izlerinin günümüzde de devam ettiği görülmektedir. Örneğin ongunların² devamı sayılan muskalar Müslüman Türk toplumlarında sıklıkla kullanılmıştır. On birinci yüzyılda Müslüman hekimlerle Şamanlar arasında başlayan rekabet sonucunda Şamanlar şeytan kaçırma dualarının yer aldığı muskalar kullanmaya başlamışlardır. Dönemin şartlarına ve yeni dine uymak için eski Şaman dualarına peygamberin, meleklerin, evliya ve şeyhlerin adlarını sokmuşlardır. İslam bilginleri tedavi amacıyla muska taşınmasına izin vermiş ama bunu bazı koşullara bağlamışlardır. Bu şartlara göre muskada bir ayet, sure, hadis veya anlamı açık bir dua yazılmalı; büyü, tılsım kökenli ad, simge, harf veya rakamlar kullanılmamalıdır. Hastalıktan kurtaranın Allah olduğu inancından ötürü, şifanın başka bir yerden geldiğini belirtecek söz veya işaretlerden kaçınılmalıdır. Bu koşullara aykırı olarak yazılan ve taşınan hamailer şirk koşma anlamına geleceğinden kesinlikle yasaklanmıştır.³

İslamiyet öncesi Orta Asya Türklerinde çok yaygın bir gelenek olan kurşun dökme İslamiyet sonrasında da anlam dönüşümüne uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Türklerin inandığı dinlere bakacak olursak Türk tarihinde neredeyse kurbansız ayin yoktur denilebilir. Türkler kimi zaman Tanrı'ya kimi zaman atalarına kurbanlar sunmuşlardır. Kurbanları genel olarak kayın ormanlarında ve özellikle sessiz sakin yerlerde kesip tanrıya sunarlardı. Onuncu yüzyılda seyyah İbn Fadlan seyahatnamesinde Türklerde kurban ile ilgili şöyle der: "Eğer ki önemli bir adam ölürse ev gibi onun için bir çukur kazarlar, ölen kişiye gömleğini giydirirler, kemerini takarlar, yayını kuşandırır, eline içinde şarap olan ağaçtan bir kadeh verirler. Tüm eşyalarını da getirip mezara koyarlar. Sonra onu oturtup odanın üzerine çamurdan kubbe gibi bir tümsek yaparlar. Daha sonra hayvanlarının yanına varırlar. Miktarına göre hayvanları kurban ederler. Başları, ayakları, derisi, kuyruğu dışındaki etlerini yerler. Kalan kısımlarını sııklar üzerine koyup mezarının etrafına asarlar. Bunlar ölen kişinin cennete giderken bineceği hayvanlar olarak düşünülür. Eğer ölen kişi sağlığında insan öldürmüş, yiğit bir kişiye öldürdüğü adam sayısı kadar ağaçtan şekil yontup mezarının başında dikilir. Bu şekillerin de Cennete ölen kişiye hizmet edeceklerine inanılır.⁴ Ayinlerde sunulabilecek en büyük kurban ise attır.

¹ Gürbüz ERGİNER; Mihaly HOPPALL, "Sibirya Şamanizm'inde Doğa Tapıncımı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, (2017)

² <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ongun>

³ Nihal TANPOLAT, "Şamanizmin Günümüz Sanatına Yansımaları" (İstanbul: Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015), s.70

⁴ İbn Fadlan, *Seyahatname*, Ramazan ŞEŞEN, (İstanbul: Yeditepe Yayınevi), s.23-24

Şamanist gelenekte kurşun dökme adetine kut kuyma (kut dökme) denilmektedir. İslamiyet öncesi Türklerin abası ısığa⁵ bayramında yaptıkları törendeki bazı uygulamalar günümüzde Türkiye Türklerinde kırklama olarak uygulanmaya devam etmektedir. Kırklama evdeki kötülüklerin, nazarın uzaklaştırılması için yapılır. Bir suya kırk defa okunur ve evin her köşesine serpilerek kırklama işlemi tamamlanır. Suya okunmasının nedeni suyun maddi ve manevi temizleyici özelliğe sahip olmasıdır. İslamiyet'ten sonra Türklerin yaşamındaki uygulanagelen inançlara benzer şekilde Şamanizm inancında da ölen kişinin ardından onu yedi gün boyunca anarlar. Bunun nedeni kişinin canını, ölümünün yedinci gününde iyi ruhlara teslim edeceğine inanılmasıdır. Günümüzde Anadolu'da yaygın olarak duyduğumuz üzere İslamiyet öncesi Türklerde de kapı eşiğinde durulmaz şeklinde bir inanç vardı. Çünkü Erlik'in kızları eşikte bulunan insanın canını alıp götürebilir. Canı çalınan bu insan hastalanıp ölebilir.⁶ İslamiyet öncesi Türklerde köpek ulumasının ölümün habercisi olduğuna dair bir inanış mevcuttu. Bunun sebebi, köpeklerin, ruhları görebiliyor olmasına dair inançtır. Etrafında kötü ruh olduğunda veya hareket halinde bir ruh gördüğünde havlar. Bu sebeple köpeği çok uluyan evden yakında bir kişinin öleceği düşünülür. İslamiyet sonrası Anadolu'da özellikle ezan okunurken havlayan köpeklerin ezandan rahatsız olup kaçışan kötü ruhları gördüğü için havladığı inanışı vardır. Geleneklerimize yerleşmiş olan; gidenin arkasından su dökülmesi, kötü ruhlardan korunmak için tahtaya üç kere vurulması, mezarlıkların ileri seviyede önemli görülmesi gibi hususlar atalar kültüründe ve su kültüründe var olan uygulamalardır. Bu inanışların yansıması İslam inancıyla ıslah edilerek hayatımızda yer almaya devam etmiştir.

Sonuç olarak şu söylenebilir. Yukarıda sözü edilen unsurlar hemen her milletin gelenek, kültür ve inanç biçimlerinde görülebilir. Eski inanış biçimlerinin sonraki asırlara farklı biçimlere bürünerek uzanması, anlaşılabilir bir durumdur. Sözü edilen durumlar, bazen hurafe olarak adlandırılabilir. Bununla birlikte sahih inanç nedir sorusuna anlamlı cevap verebilmek için geçmişte durum ne idi sorusunu önemsemek gerekir. Bu açıdan günümüzdeki inanç biçimlerini anlamanın bir yolu da geçmişi iyi bilmekten geçiyor diyebiliriz.

⁵ Saadettin Gömeç, Şamanizm ve Eski Türk Dini, (İstanbul: Berikan Yayınevi, 2011), s.62

⁶ Bizzat ben de büyüklerimden kapı eşiğinde durursak kötü ruhlardan rahatsız edilip hasta olabileceğimi duymuştum. Özellikle köylerde bu inanış hala devam etmektedir.

Çalıkuşu Romanında Dini ve Toplumsal Söylemler

Özet

Söylem, ağızdan çıkararak söylenen sözden ziyade yaşanan kültür, grup, sosyal çevre, eğitim, sınıfsal konum ve dini anlayış gibi meseleler üzerindeki bakış açısını yansıtan bir alandır. Söylem ile anlatılmak istenene odaklanarak, muhatap olunan insanların özellikleri ve içinde bulunulan sosyal ortamı baz alarak analiz yapma amaçlanır. Söylem analizi edebiyatta roman alanında sıklıkla kendini gösterir. Karakterlerin söylemlerini değerlendirmek için belli bir olay örgüsüne, zamana ve şartlara değinmek önemlidir. Bu açıdan bakıldığında dini ve toplumsal söylemlerin açıklanması önemli görülür. Çalıkuşu romanı Reşat Nuri Güntekin'in meşhur bir eseridir. Romanın içeriğinde devrin tesettür anlayışı, dini eğitim, geleneksel, dinileştirilmiş ritüeller, dini ifadeler, savaşın etkileri, ölüm, dualar, toplumdaki kötü hasletler, evlat edinme, küçük yaşta evlilik, toplum baskısı, memuriyet zihniyeti ve ekonominin hayata tesiri gibi dini ve toplumsal meseleler yer almaktadır. Roman, devrinin sosyal problemlerini, yaşanan bireysel ve toplumsal sorunları ve karakterler üzerinden dini algılayış biçimlerini ele alır. Bu açıdan incelemelerde bulunmak din sosyolojisi literatürüne önemli katkı sağlayacağından literatür taramalarında görüldüğü kadarıyla, yazar ile ilgili bilgi edinmek, Türkiye'nin değişen dini ve toplumsal dinamiğini kavramak açısından önemlidir. Bu çalışma ile 1900'lü yıllarda Türkiye'de değişen topluma bakış ve din algısı analiz edilerek literatür taraması ve arkasından içerik analiziyle söz konusu romandaki karakterlerin dini yaşayış ve dini algılayışının nasıl olduğu ile Osmanlı'nın son dönemlerinde cereyan eden olayların topluma etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Abstract

Discourse is an area that reflects the perspective on issues such as culture, group, social environment, education, class position and religious understanding experienced rather than a word of mouth. It is aimed to make an analysis based on the characteristics of the people being addressed and the current social environment by focusing on what is wanted to be explained with discourse. Discourse analysis often manifests itself in the field of novels in literature. In order to evaluate the rhetoric of the characters, it is important to touch on a certain plot, time and circumstances. From this point of view, it is considered important to explain religious and social discourses. The novel Çalıkuşu is a famous work of Reşat Nuri Güntekin. The content of the novel includes religious and social issues such as the understanding of the hijab of the era, religious education, traditional, deified rituals, religious expressions, the effects of war, death, prayers, bad habits in society, adoption, young marriage, community pressure, official mentality and the impact of the economy on life. The novel deals with the social problems of the era, the individual and social problems experienced, and the ways of perceiving religion through the characters. As it can be seen from the literature reviews, it is important to learn about the author in terms of understanding the changing religious and social dynamics of Turkey, since making reviews in this respect will make an important contribution to the sociology of religion literature. With this study, by analyzing the outlook and perception of religion in the changing society in Turkey in the 1900s, it was aimed to determine how the characters in the novel in question lived and perceived religion and the impact of the events that occurred in the late Ottoman period on society with the help of literature review and subsequent content analysis.

* KLÜ-İlahiyat Fakültesi mezunu (2018). (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Yüksek Lisans Mezunu).

...

Reşat Nuri Güntekin edebiyat dünyasında gerek kendi döneminde gerekse günümüzde adından sıkça söz ettiren bir yazar olmuştur. Birçok roman kaleme almış olmasına rağmen *Çalılıkusu*'nun yeri insanlar arasında farklıdır. Reşat Nuri Güntekin'in kaleme aldığı *Çalılıkusu* romanı başlangıçta İstanbul Kızı adlı bir tiyatro oyunuydu. İstenen etkiyi bulmaması sebebiyle gazetede tefrika edildiğinde içeriğinde aşk, eğitimcilik, geçim derdi, toplumsal baskılar, dini anlayışlar, kıyafet algısı gibi konulara yer alan tiyatro oyunu 1922'de tefrika edilmiştir. Romanlaştırıldıktan sonra en çok okunan ve sevilen bir roman haline gelmiş ve pek çok teze konu olmuştur. Bir bakıma Reşat Nuri Güntekin, diğer yazarlardan farklı olarak öğretmenlik, müfettişlik, başmüfettişlik, milletvekilliği, UNESCO temsilciği, tiyatro yazarlığı gibi çeşitli mesleklerde yer aldığından bu alanlardaki tecrübelerini romana aktardığı söylenebilir.

Cumhuriyet'in ilanına oldukça yakın bir dönemde basılan *Çalılıkusu* romanı, toplumdaki dini temayüllerin ve toplumsal problemlerin neler olduğunu olgu ve olaylar üzerinden bizlere sunması açısından önemli bir romandır. Dinin geleneksel-modern algısının toplumdaki tezahürüne romanda yer verilmesi açısından din sosyolojisinin araştırma alanına girmesi pek tabiidir. Bu çalışmayı özgün kılan ise dini ve toplumsal anlayış açısından *Çalılıkusu*'nun daha önce analiz edilmemiş olmasıdır. Bu konular içerik analiziyle ortaya konmaya çalışılmıştır. İçerik analizleri roman kahramanlarının söylem çözümlemesine dayandırılmıştır.

1. Feride'nin Din Eğitim Anlayışı

1900-1920 yıllarına bakıldığında Osmanlı'da yerli okulların yanında Hristiyan okullarının da mevcut olduğunu görürüz. Roman kahramanımız Feride dokuz yaşından itibaren bu okullardan Notre Dame de Sion'da Fransız eğitimi görmüştür. (Güntekin, 2015, 26). Feride'nin Notre Dame de Sion ile ilgili oradan gördüğü ve etkilendiği hususlar eğitimine yansımaktadır.

"...Duvardaki boyalı Meryem tablosunun altına asılmış guguklu saat durmadan yürüdüğü halde ben hala yerimde sayıyordum..." (Güntekin, 2015, 9). Meryem tasvirli ikonalar Hristiyanlıkta önemli bir yere sahiptir. Feride'nin bu söylemi bize Fransız Notre Dame de Sion okulunda Meryem tablolarının olduğunu gösterir. Bunun yanında Aziz ve Azizelerin heykelleri de bulunur. Öğrencilerin yatılı olarak kaldığı bu okulda sürekli maruz kalınan bu tablolar ve heykeller zihnî ve fikrî yapıdan öğrencileri etkilemekte, Hristiyan ritüellerinin daimi yapılmasıyla da bu durum pekişmektedir.

"Ah bu Sörlere! Dünyaya ait hiçbir şeyin farkında görünmemelerine rağmen en küçük dedikoduları bilirler, öğrenirler." (Güntekin, 2015, 117). "Mağlup olduğumu bana göstermekten çekinmeyen bir tavırla yanağıma bir fiske vurdu.." (Güntekin, 2015, 117). "Sörlere bir şey söylemeye cesaret edememekle beraber bir nişanlının bir talebeyi ziyaret etmesini skandal addediyorlar, kuzenimin beni parluvarda beklediğini haber verirken, yüzlerini ekşitiyorlardı." (Güntekin, 2015, 118). "Sör Aleksî sınıfta gürültümüzden rahatsız oldukça, (...) berrak mavi gözlerini bir Meryem tasviri saflığıyla gökyüzüne kaldırarak, 'Bana bir Kalver azabı çektiriyorsunuz!' derdi." (Güntekin, 2015, 233). Feride karakterinin üzerinden Sörlere yapılan eleştirilere örnek olarak gösterilen bu söylemler hiç de olumlu görünmemektedir. Yalnızca Sör Aleksî, Feride'nin hayatında olumlu bir etki bırakmıştır desek yanlış olmaz: "Uğraşmak beyhude! Daha fazla dayanamayacağım! diyordum. İşte o zaman, Sör Aleksî'nin bu peygamberce sözleri imdadıma yetişiyordu. "Kızlarım, ümitsiz hastalıkların, mukadder felaketlerin son bir ilacı vardır: Tahammül ve tevekkül. Elemlerde bir gizli şefkat var gibidir.

Şikayet etmeyenlere, kendilerini güler yüzle karşılayanlara karşı daha az zalim olurlar.” (Güntekin, 2015, 223).

Reşat Nuri'nin öğretmen tiplerini kendi yaratılışından, çevresinden, ailesinden ve devrinden soyutlanarak düşünülemez. Onları canlı ve insan kılan meziyet budur. Güntekin'in insan ve sanat anlayışı bu öğretmene bakış tarzında kendini göstermektedir. Buna binaen Reşat Nuri öğretmen tiplerinde hatasız, mükemmel, idealist, hiç yanılmayan bir öğretmen tiplmesi oluşturmamıştır. Öğretmenler de bir insan olup onların da geçim sıkıntısı, ailevi problemleri veya meslek içi sorunları olabilmektedir. Eğitimin sosyal boyutu insanın insanlaşma süreci olan toplumsal süreçle meydana gelir. Bundan dolayı toplum hakkında bilgi edinme yollarından biri de okul ve okul kültürünü araştırmaktır. (Karakaya, 2006, 391). Eğitim kurumu olarak belirlenmiş okulların pek çok özellikleri, yapıları toplumu yansıtır. Okul kültürü eğitim sosyolojisinin bir konusu olarak toplumdan bağımsız değildir. (Karakaya, 2006, 392-393).

Toplum eğitimle devam eder ve gelişir. Çağların kültür ve medeniyeti, bilgi birikimi eğitim olmasaydı kaybolurdu. Zihni, teknik ve sosyal gelişimden söz edilebilmesi için her neslin kendinden önceki neslin kültür mirasını devralıp sürdürmesi gerekir. (Akyüz-Çapcıoğlu, 2013, 335). Eğitimin insanın zihniyet dünyasını değiştirmesinde önemli bir rolü vardır. Ferdin malumatı ve istekleri değiştiğinde zihniyet dünyası da değişmektedir. (Arslantürk, Amman, 2020, 161). Cemiyette sosyal olguların en güçlüsü eğitim olgusudur. (Sezen, 2013, 216). Sosyolojinin ilgilendiği bir konu olarak din, eğitimdeki fonksiyonel etkisi üzerinde durulması istenilen bir meseledir. (Sezen, 2013, 215).

Romanlarda genel itibariyle yabancı okullardan mezun olan karakterleri dejenerasyona uğramış tipler olarak görürken diğer karakterlerden farklı olarak Feride, halkla çatışmaksızın halkı değiştirmeye çalışır. Feride karakteri okulundan aldığı Batı tarzı eğitimle Anadolu'ya misyonunu taşıyarak, orayı modernleştirmeye çalışan bir tip olarak karşımıza çıkar. Bunda aldığı eğitim ve Hristiyan ritüelleriyle hareketlerinin ve düşüncelerinin şekillenmesinin payı büyüktür denebilir. (Çiftçi, 2008, 110). Mektepte öğrendiklerini Anadolu'nun çeşitli yerlerinde anlatması “mektepten memleket” düşüncesinin Milli Mücadele yıllarında yaygın olmasındandır diyebiliriz. Bununla birlikte yazar bu düşüncenin fiiliyata geçmesiyle 22-23 yaşlarında bir genç kızın Anadolu'nun bütün problemlerine çözüm yolu bulmasını beklememizin imkansızlığını Feride karakterinin daha çok şahsi problemleriyle boğuşmasıyla gösterir. (Bakırcıoğlu, 2013, 86). Buradan gittiği yerlerde problemlerle tümünden ilgilenmediği sonucu çıkmamalıdır. Feride'nin çalışkanlığı, iyi niyeti ve vicdanlı oluşu köydeki sorunlarla ilgilenip çözüme kavuşturmada etkili olmuştur. (Demirdağ, 2014, 148).

Eğitimin safi olarak varlığını sürdürmesi gerçekleşmez, sosyolojik ve psikolojik temelleri vardır ve toplumun kültürü ise bunların kaynağıdır. (Karakaya, 2006, 395). *“Hatice Hanım bu dolabın başka bir vazifesi olduğunu da söyledi. Öteden beri, dayakla uslanmayan yaramazları bunun içine hapsederek adam edermiş... muhtar memnun oluyor. Aferin sana Hatice Hanım... Bizim evde bir dolap var. İnşallah, hınzırı, yaramazlık ettiği zaman ben de onun içine kapatayım, diyor. -Güzel terbiye usulü!”* (Güntekin, 2015, 225). Toplumun kültürünün şiddeti bir terbiye usulü olarak görmesi, yaşanan bu durumun sosyal temellere dayandığını, bununla birlikte eğitimde şiddetin ciddi psikolojik sorunlara yol açtığı söylenebilir.

“...bunları (eski biçim hantal mektep sıraları) kullanmaya lüzum görmeyerek dershanenin bir köşesine atıvermişlerdi. –Niye böyle yaptınız, Hatice Hanım? dedim. –Ben

yapmadım, eski hocanım yaptı kızım, dedi. Çocuklar böyle yerlere oturmaya alışmışlardır. Minare gibi şeyin üstünde adamın zihnine ders girer mi? Hocanım müfettiş falan gelir diye büsbütün atmaya da korktu. Çocuklar, mektebe geldikleri vakit evvela oraya oturturuz. Sonra ders okuyacakları zaman şuradaki hasırın üstüne indiririz. Zenginlerin ayrıca şilteleri de vardır.” (Güntekin, 2015,226). Mekteplerin, medrese usûlü ders halkalarından yöntemde vazgeçemedikleri, yeniye adaptasyon kurmada zorluklarını Hatice Hanım’ın ağzından okuruz. Mektepte zengin-fakir olarak görülen sınıfsal tabakalaşma fakirlerin hasır üstü, zenginlerin ise daha yüksek bir oturaç olan şiltelere oturmaları ile anlaşılır.

“Bu kadıncağız hocanın vazifesini, kalplerde dünya emelini söndürmek diye öğrenmiş... ‘Bu dünya fanidir, kimseye kalmaz! Yürü dünya yürü, ahir zamanıdır!’ (Güntekin, 2015, 234). Bu ifadeler, Hatice Hanım’ın tabiiye (tabiat bilgisi) levhasını göstererek okuduğu bir ilahidir. “Yarın biz ölünce etlerimiz böyle çürüyecek, kemikler böyle kuruyacak’ diye ölümün dehşetini ve kabir azaplarını anlatmaya başlıyor.” (Güntekin, 2015, 235). Hatice Hanım bu sözleri bir iskelet levhasını göstererek sarf etmektedir. “Allah bu koyunları, kullarım yesin de bana ibadet etsin diye yarattı. Koyunları kör boğazımız zifleniyor da, Allah’a borcumuzu ödüyor muyuz? Ne gezer? Ama, yarın toprağa girdiğimiz vakit, Münkir, Nekir elinde ateşten topuzuyla dikildiği vakit bakalım ne cevap vereceğiz!” (Güntekin, 2015, 235). Çiftlik resmini anlattığı cümleler, görüldüğü üzere yine ölüme, kabre ve sorguya dayalıdır. Hatice Hanım bir diğer levha olan yılan levhasını şahmeran efsanesiyle tanıtip hasta insanları bu levhaya yazarak tedavi olacaklarına inanmaktadır. (Güntekin, 2015, 235).

“..yorgun çehreli, donuk gözlü kız çocuklarının en büyük eğlenceleri, bahçenin bir köşesine toplanıp ölüm, tabut, teneşir, zebani, kabir gibi korkunç kelimeler okumaktan ibaret!” (Güntekin, 2015, 235). Okudukları ilahilerden biri ise şu şekildedir: “Haramiler gibi soyarlar seni, Bir kuru tabuta koyarlar seni, Zalim ölüm sana çare bulunmaz.” (Güntekin, 2015, 236). Okullar toplumsal fonksiyonlara sahip olmalıydılar. Misal verecek olursak sokaklarda şefkati ve sorumluluğu, insanî ilişkilerde ise nezaketi yaygınlaştırmak eğitimin temel fonksiyonlarından. (Karakaya, 2006, 393). Feride ve Hatice Hanım karakterleri (ne tam anlamıyla Doğu ne de tam manasıyla Batı olmasalar da) Doğu ile Batı’nın ve yeni ile eskinin çatışmasını gözler önüne sererler. Feride hiçbir komplekse girmeden eski ile adaptasyon içerisinde bir yeninin savunucusudur. Hatice Hanım ise geleneksel ve eskinin tipik bir hali olarak karşımıza çıkar. (Çelik, 2000, 161).

2. Kıyafet ve Tesettür Anlayışı

“Örtünmenin sosyo-kültürel, ahlâkî, dinî, hukukî, estetik (süslenme) ve siyasal boyutları sözü edilen iki ana boyut (fitrî ve tabii) üzerinde temellenir.” (Apaydın, 2011, 538). “İslâmî öğreti de toplum hayatının huzurunu sağlama, dinî-ahlâkî değerleri koruma ve muhtemel bazı olumsuzlukları önleme amacıyla erkek için de kadın için de çizilmiş sınırlar vardır ve örtünme bu sınırların korunması amacıyla alınmış tedbirlerden biridir. Kadınlarla ilgili bazı hükümlerin ve sınırlandırmaların gerekçesi olarak çoğu kaynakta fitne endişesi konusu gündeme getirilir.” (Apaydın, 2011, 540-541.) Romanda sosyo-kültürel ve ahlakî boyutu üzerinde durulan tesettür anlayışı hakimdir. Sınırların korunması ve fitne endişesi tesettür bağlamında romanda olumsuz açıdan değerlendirilir. Feride örtüsü olmasına rağmen daha sıkı kapanması istenir, tesettürü daha fazladır fakat yine erkeklerin sözlü tacizine uğrar. “Tanzimat’tan itibaren süregelen tartışmalardan izlediğimiz gibi, Müslüman bir toplumda kadının özel kapalı aile mekanından dış mekanlara çıkışı, mahrem alanın daralması, kadının görünürlük kazanması, erkeklerin arasına karışması gelenekçi İslamcılar ile yenilikçi Batıcılar arasındaki en temel anlaşmazlık

konusu olmuştur.” (Göle, 2019, 95). Tanzimat sonrası romanlarımızdan olan Çalığışu’nda sıklıkla “örtünme” üzerinde durulur. (Naci, 2019, 91).

2.1. Çarşaf ve Peçe

“Elimde iyi kötü bir diploma ile kendimi dışarı atacağım günün benim için bir kurtuluş bayramı olacağını söyledim. Fakat günün birinde güvercinliğin kapısı açılınca, kendimi, boyumu bir hayli uzatan yeni siyah çarşafım, uzun topuklu iskarpinlerimle sokakta bulunca neye uğradığımı şaşırđım.” (Güntekin, 2015, 128). Siyah çarşaf betimlemesi bir hayal kırıklığı neticesinde vardır. Feride karakteri sokakta çarşafı gezmeyi hayal etmediğı ve kendisi için hoş olmayan bir olay olarak görür. *“Daima açık duran sokak kapısının dışında siyah çarşafı, uzun boylu bir kadın gözüme ilişti. Peçesi kapalıydı. Köşkten bir şey sormak istediğı halde içeri girmeye cesaret edemiyor gibi bir hali vardı.”* (Güntekin, 2015, 135). Feride ve Kamran’ı ayırıcı figür olarak peçeli kadın gösterilir. Her iki söylemde de istenmeyen ve ayırıcı bir faktör olarak peçe ve çarşafın geleneksel ve İslami olanı sembolize ettiğı bilinir. Dönemin sosyolojik yapısı da buna uygundur.

“Munise’yi birkaç güne kadar çarşafa sokuyorum. Şöyle böyle on dördüne giriyor. Boyu şimdi tam benim boyum kadar... Hayrullah Bey, bu çarşaf meselesine çok kızıyor. Ben de onun daha pek küçük olduğunu biliyorum ama ne yapayım, korkuyorum...” (Güntekin, 2015, 443-444). Feride, Munise’nin bir delikanlıya göz ucuyla bakıp güldüğünü görünce yanından gitmesinden korkuyor olacak ki, Munise’ye çarşaf dikip ona giydiriyor. Bunun yanında Hayrullah Bey’in toplumun genel kodlarına uymak istememesi ve toplumda varlığını sürdürmesine rağmen tenkitleri olan biri olarak görülür. Yeni-eski çatışması Hayrullah Bey’in de bünyesinde yer edinmiştir.

2.2. Sörlerin Kıyafetleri

“Her şey önceden konuşulup hazırlanmış olacak ki, biraz sonra içeri giren siyahlı bir kadın bana doğru eğildi; başındaki beyaz başlığın uçları garip bir kuşun kanatları gibi saçlarıma sürünerek yakından yüzüme baktı; yanağına okşadı.” (Güntekin, 2015, 26). Hristiyan- Fransız okulunda Feride, öğretmeni olan Sörün kıyafeti beyaz başlık ve siyah bir kıyafet olarak anlatır. Romanın genel durumunda öğretmenlerinin aynı kıyafetleri giydiği görülmektedir. Fransız Katolik okulunun öğrencilerinin üniform olmalarının yanında Sörlerin de kendi aralarında aynı formda giyinmeleri katı ve disiplinli olmalarını gösterebilir.

2.3. Manastırlı Kadının Yeşil Küçük Eşarbi

“Baktım, odaya sarı basma entarili, yeşil krep başörtülü bir kadın giriyor... Düzgünlü zayıf yüzü; kireçle delik deşığı tıkanmış, harap bir duvarı hatıra getiriyor; rastıklı kaşları, simsiyah dişleri, bu çehreye bir ölü kafası korkunçluğu veriyordu.” (Güntekin, 2015, 187). Otel’de tanıştığı Manastırlı bir kadının tasvirinde başörtüsünü görmekteyiz. Fakat dönemin Müslümanları gibi çarşaf ile değil, krep bir başörtü ile tasvir edilmiştir. Reşat Nuri’nin entarili ve renkli bir eşarpla kıyafet anlayışına sahip bir Manastırlı kadın karakter oluşturduğu görülür. Makedonya sınırları içerisinde yer alan Manastır’da çarşaf ve peçe ile sık karşılaşılmıyordu, diyebiliriz.

3. Kadın ve Toplum Baskısı

İnsanlar üzerinde toplumun oluşturduğu ruhsal yaptırım gücüne toplumsal baskı denir. Toplumsal baskıya sosyal veya mahalle baskısı kavramları da eklenebilir. Toplumsal baskı, insanları etkisi altına alan, insanların davranışlarını kısıtlayan, çoğu kez yazılı olmayan kurallar bütünüdür. Sosyal bir varlık olan insanın, statü kaybetme, doğasından kaynaklanan dışlanma ve gruptan atılma korkusuyla toplumsal baskı ilişkisinden söz edilebilir. Başkaları tarafından iyi izlenimler bırakma, başkalarıyla iyi ilişkilerde bulunma ve diğer insanları etkilemeyi önemseme bir davranış stresi olarak sosyalleşen insanda kendini gösterir. Kültürler baskılayıcı kontrol mekanizmalarına sahiptir. (Ulutürk, 2021, 94).

Toplumsal baskının üstesinden gelip direnmek birey için kolay değildir. Toplumun hoş karşılamadığı alışılmış davranış kalıplarından çıkma gayreti ve izin vermediği bir durum görülür. Bu izin vermeme ve hoş karşılamama durumu, toplumsal baskının dışına çıkmaya çalışan bireyin daha fazla toplumsal baskı görmesine neden olur. Toplumsal baskı kavramı kadınlar üzerinde toplumsal cinsiyet algısına bağlı olarak daha fazla etkilidir. (Ulutürk, 2021, 88, 95). “Zavallının bütün evlilik hayatı, bu hastalığı saklamaya çalışmakla geçmiş... Ne yapsın, babamı çok seviyormuş. Kendisini zorla ayırırlar diye korkuyormuş.” (Güntekin, 2015, 16). Henüz romanın başlarında yer alan toplum baskısı neticesinde hastalığını bile söyleyemeyen Feride'nin annesinin vefatını okuruz.

“... senin İhsan Bey'le konuştuğunu da duymuştun. ... artık burada kalamazsın. Vakanın bir iki güne kadar bütün şehirde duyulacağı muhakkak.” (Güntekin, 2015, 394-395). Feride yine dedikodulardan dolayı Ç... şehrindeki görevini bırakıp İzmir'e gitmiştir. Daha öncesinde B... vilayetinden ayrılmak zorunda kalması da sosyal baskıdan dolayıdır. “Derste yanlışını çıkardığım vakit hem utanır, hem kızar. Bir türlü yanlışını düzeltmek istemez. Daha üstüne varacak olursam isyan eder, istihfafla yüzüme bakarak: -Sen, carı cismısın, aklın ermez, der.” (Güntekin, 2015, 239). Feride'nin Vehbi adlı küçük öğrencisinin bu sözleri aslında toplumda erkeğin hata yapmayacağı ve kadının aklının ermeyeceği algısına dikkat çekmektedir.

Sonuç

Feride karakterinin dini anlayışının Fransız Hristiyan okulunda okumasıyla şekillendiği ve buna bağlı olarak Anadolu'ya öğretmenlik yapmak için gittiğinde bu eğitim metodlarını aktardığı görülür. Sörlerin kıyafetleri, halkın çarşaf veya peçe kullanması bununla birlikte Manastırlı bir kadının küçük bir eşarp ile tesettürlü oluşu dönemin kıyafet ve tesettür algısını yansıtmaktadır. Feride burada çarşaf giyen bir Müslüman'ı yansıtır. Çarşafı dininin bir gereği olarak düşündüğü için değil, toplumun dayatmasından dolayı giyer.

Bir başka konu olan toplum baskısının kadın üzerinden şekillendiğidir. Feride'nin sürekli toplum tarafından çeşitli lakaplarla anılması, kendisine rahatsız edici ifadeler kullanılması, her gittiği yerde dedikodular ve baskılara maruz kalması ve başka bir yere gidişi romanda yer alır. Romancı, toplum baskısı özelinde Feride'nin hayatının zor geçtiğini aktarır.

KAYNAKLAR

- Akyüz, N. Çapcıoğlu, İ. “Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi”. Ankara: Grafiker Yayınları. 2013.
- Apaydın, H. Yunus. “Tesettür”. TDV İslam Ansiklopedisi. İstanbul. 2011. 538-543.
- Arslantürk, Zeki. Tayfun Amman (2020). “Sosyoloji”. İstanbul: Çamlıca Yayınları
- Bakırcıoğlu, N.Ziya (2013). “Başlangıçtan Günümüze Türk Romanı Yıllara ve Yazarlara Göre Romanımızın Tarihi”. Ankara: Ötüken Neşriyat.
- Çelik, Hüseyin. “Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Sosyal Tenkit”. Ankara. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 2000.
- Çiftçi, Selahattin (2008). “Türk Romanında Yabancı Okullar ve Kültürel Değişimdeki Roller (1881-1950)”. M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. Doktora Tezi.
- Demirdağ, R. A. & Altıkulaç, A. (2014). Eğitimde Bürokrasi Eleştirisi ve Bürokraside Ahlak Eğitimi Açısından Çalığışu Romanı. Milli Eğitim Dergisi.
- Göle, Nilüfer (2019). “Modern Mahrem”. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güntekin, Reşat Nuri (2015). Çalığışu. İstanbul: İnkılap.
- Karakaya, Ş. (2010). SOSYAL BİR SÜREÇ OLARAK EĞİTİM . Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi , 0 (13) , 391-396 .
- Ulutürk Akman, S. (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Toplumsal Baskı: Türkiye İstatistik Kurumu Yaşam Memnuniyeti Araştırması Üzerine Analizler . Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics , 0 (35) , 83-109 .

Tasavvufta Nefs Terbiyesi

Nefsin kelime anlamı içeriğinde istek, öfke ve akıl yetileri yer alır. Bu sebeple nefis, tasavvufta terbiye edilmesi gereken manevi bir varlıktır. Nefsin terbiyesine değinmeden önce tasavvufta nefsin mertebelerine bakmakta fayda var.

Nefs-i Emmâre : Kötülüğü emreden, arzu ve isteklerin peşinden gitmeyi isteyen nefstir. Meretebe olarak en düşük nefstir.

Nefs-i Levvâme: Yaptığı hatalarının eksikliklerinin farkında olup pişmanlık duyan nefstir. Bunun için tevbe eder, gözyaşı döker ancak tam olarak olgunlaşamadığı için eski hatalarına geri dönebilir.

Nefs-i Mülheme: Bu mertebede kul, pişmanlığını tevbe ile süslediği gibi bu tevbesinden de geri dönmez. Kalbinde insanları razı etme isteğinden çok, Allah'ı razı etme isteği yer alır. İlahi emir ve yasaklara güzelce uymayı önemser. Ancak Cenab-ı Hakk'a tevekkül ve teslimiyeti henüz kemâl seviyesinde, vesveseler onu rahatsız eder durur. Fiilde kötülük olmasa da hâlâ kendisinde mevcuttur.

Nefs-i Mutmainne: Takva ve yakîn ehlinin nefsidir. İmam Rabbanî'ye (ö. 1624) göre nefis-i mutmainneye kadar kul, taklit seviyesinde olup bu meretebe ile tahkike ulaşmış sayılır. Kullukta tahkike yükselmek; şeriat, tarikat, hakikat, marifet sıralamasında hakikate tekabül eder. Tasavvufta göre şeriatte mübah olan durumlar tarikatte küçük günah gibi olur. Tarikatte küçük sayılanlar hakikat ve marifette büyük günah gibi ciddi ve mühim addedilir. Örnek olarak şeriatte doyduktan sonra yemek yemek israf kabul edilirken tarikatte doyuncaya kadar yemek israf addedilir. Hakikat seviyesinde kifayet miktarını Allah'ın huzurundan gafil olarak yemek israftır. Marifette ise bunlara ek olarak nimetlerdeki ilahi tecellileri görmeden yemek israftır.

Nefs-i Râziye: Bu mertebedeki müminlerin nazarında nimet ve külfet birdir. Hayır ve şerden ne varsa hepsini Allah'tan bilip rıza makamında bulunurlar. Fecr Sûresi 28. ayette "Ey nefis! Sen O'ndan, O da senden razı olarak Rabbi'ne dön" ifadesi bu makama işaret eder. Şu dizeler bu mertebeyi güzel anlatır:

*Hoştur bana senden gelen;
Ya gonca gül yahut diken,
Ya hil'at ü yahut kefen.
Kahrın da hoş lütfün da hoş.*

Nefs-i Marziyye: Allah'ın kendilerinden razı olduğu mertebedir. Bu makamdaki kul hakka'l-yakîn mertebesinde olup bazı sırlara vâkıf olabilir. Allah Teala böyle kullarının adeta gören gözü, işiten kulağı, konuşan dili, tutan eli olur. Onlar her şeye Allah rızasından hareketle bakarlar.

Nefs-i Kâmile: Nefsin tezkiye edilmiş, olgunlaşmış halidir. Marifet sırlarının açıldığı ilahi bir ihsandır. Vehbî bir meretebe olup kazanılarak elde edilmez. Bu makama irşad makamı

* KLÜ-İlahiyat Fakültesi mezunu (2018).

da denilir. Böyle kişiler insanların hallerini anlar, hangi kalbi hastalık varsa ona göre kendi halleriyle bildirirler.

Bunlar nefis mertebeleridir. Nefsin nasıl tezkiye edilip bu mertebelerde ilerleme kaydedilir sorusuna bakmak gerek. Nefis tezkiyesi konusunda mutasavvıfların sayısı kadar çeşitli yöntem mevcuttur. Bu yazıda Gazzâlî ile başlamak istiyoruz. Hcet'l-İslam'a göre kalbe gelen zikir ve fikirler vardır ki, bunlara hatırat denilir. Hatırat ikiye ayrılır:

Vesvese: Őeytandan gelir.

İlham: Meleklerden gelir.

Terbiye edilmesi gerekeni, vesveselerdir ki, bunlar kalbin hastalıdır. Bu hastalıkları aşağıdaki Şekilde gruplandırır:

İki Őehvetin kırılması (mide ve cinsi münasebet).

Dilin afetlerinden korunmak.

Öfke, kin ve hasedin kötülenmesi.

Dünyanın zemmi.

Cimriliğin ve mal sevgisinin kötülenmesi.

Makam düşkünlüğü ve riyanın kötülenmesi.

Kibir ve Ucbun kötülenmesi.

Gururun kötülenmesi.

İki Őehvetin kırılması: Gazzâlî'ye göre Őeytanın büyük kapılarından biri, her ne kadar helal ise de doyasıya yemektir. Çünkü doymak, Őehveti takviye eder. Őehvetler Őeytanın silahlarıdır. Ona göre Őehvetler tamamen ortadan kaldırılamaz ama bu özellikler iffet, Őecaat olarak güzel ahlaka çevrilebilir.

Dilin afetlerinden korunmak: Gazzâlî, Hasan Basri'nin Şu cümlesine yer verir: "Mümin bir kimsenin dili, kalbinin arkasındadır." Konuşmak istediği zaman kalbiyle o Şeyi düşünür, sonra diliyle onu geliştirir. Mnafiğin dili ise kalbinin önündedir. Gazzâlî, çok konuşan kişinin düşünün çok olacağını, dilini korumayan kişinin dinini hakkıyla bilemeyeceğini, konuşması çok olanın yalanının da çok olacağını yazmış, Müslüman bir kimsenin susması düşünce, bakışı ibret, konuşması zikirdir demiştir.

Öfke, Kin ve Haset'in Kötülenmesi: fkeyi ve sebeplerini, nasıl üstesinden gelineceğini, öfkeyi yenmenin faziletini uzun uzun anlatır. Öfkenin sebepleri arasında kibri gösterir. Bunun için insan kendisinin bir kul olduğunu hatırlaması gerekir. Mizah, müstehcen konuşmalar, çirkin sözler öfkeye sebep olabilmektedir. Bazı cahil insanlar öfkeyi yiğitlik zanneder. Ancak esas kuvvetli kişi sinirlendiğinde öfkesine hakim olabilen kişidir. Kişinin fkeden sakınması için nefsinin Allah'ın azabıyla korkutması gerekir. Başta da dediğimiz gibi, öfke tamamen ortadan kaldırılamaz. Ancak doğru yere yönlendirilir. Mesela vatana göz dikene duyulan, dini tahrif edene duyulan öfke gibi. Kin kalbe ağırlık verir. İnsan kin beslediği kişiden uzaklaşır ve haset ve alay etmeye başlar. Gıybet ve yalan gibi yollara başvurmasına sebep olur. Bütün bu sebepler daha da kötü fiillere yol açar endişesiyle insan kinden uzak durmalıdır.

Haset, kinin neticesidir. Mümin gıpta, münafık haset eder. Haset, bir kimsenin elindeki nimetin yok olmasını dilemektir. Gıpta ise elindeki nimetin yok olmasını istememek ama onun benzerini kendisi için de istemektir. Gazzâlî, hasedi dörde ayırır:

Haset ettiği kimsenin nimetinin yok olup gitmesini istemek: Başkasının elindeki nimetin yok olmasını, o nimetin kendi eline geçmesi mümkün olmasa bile ister. Çünkü kalbi ancak böyle huzura erer.

Haset ettiği kimsenin elindeki nimetin yok olmasını değil kendisine intikal etmesini ister.

O nimetin benzerini ister ancak benzerini alamayacaksa da o nimetin başkasından alınmasını ister

Gıpta ettiği kimsenin nimeti gibi bir nimet istemesidir. Eğer nimet onun eline geçmezse o nimetin yok olmasını istemez.

Gazzâlî'ye göre haset, fiilerin değil kalbin sıfatıdır. Bu yüzden mümin kişi haset sıfatından kalbini belki temizleyemez ama hasetinden dolayı da kötü fiilleri işlemez. Ancak mümin kul kalbindeki hasetten dolayı nefsinin kınamalıdır.

Dünyanın Kötülenmesi: "Dünya aşıklarının ticareti, zarardan ibarettir! (...) Onunla mağrur olan herkesin sonu hasrettir" diyor Gazzâlî. Dünyanın ona göre neden var olduğunu, hikmetini şerhlerin hangi kapıdan geldiğini bilmek lazım. "Zira şerri bilmeyen bir kimse şerden sakınamaz ve şerre düşmesi de pek yakın bir ihtimaldir." Her yanlışın kökü dünya sevgisidir.

Cimriliğin ve Mal Sevgisinin Kötülenmesi: Ona göre cimrilik malı tutmak olarak tanımlanmıyor, aksine malı vermenin farz olduğu durumlarda vermemek cimriliktir. Vermemenin farz olduğu bir yerde vermek ise israftır. Her hastalığın tedavisi ancak onun sebebinin zıddı ile olur. Cimrilik sıfatı da zorla vermeye kendisini alıştırmakla ortadan kalkar. Mal sevgisine gelince; kişinin ne kadar malı varsa o kadar sevgisi var demektir. Malı kaybettiğindeki üzüntüsü sevgisi kadardır. Mal ancak ihtiyaç kadar korunur, saklanır. Malı haksız yerden almak ile haksız yere harcamak günahla eşittir. Ölüm rüzgarlarının saçıp savurduğu her şey dünya hayatının çiçeğidir yani geçicidir.

Makam Düşkünlüğü ve Riyanın Kötülenmesi: Gazzâlî'ye göre riya; Allah'a ibadet ederek kulları kandırmaktır. Riyakarın halk katındaki mertebesi Allah katındaki mertebesinden ağır gelir. Bu bakımdan Allah'ın cezasından çok halkın kötölemesinden korkar.

Kibir ve Ucbun Kötülenmesi: Gazzâlî'ye göre kibir, toplum içinde görülen bir durumdur. Zira insanlar birbirlerine karşı büyüklük taslarlar. Ucb (kendini beğenmişlik) ise psikolojik bir hal olup tek başına yaşayanlarda da bulunabilir. Gazzâlî'nin şu cümleleri dikkat çekicidir: "Kibir kendisini galip görmek, büyüklük taslamak, yücelik iddia etmektir. Bu ancak kâdir olan Sultan'a layık bir vasıftır. Hiçbir şeye kudreti yetmeyen aciz, zayıf ve başkasının mülkü olan kula gelince, o nerede, kibir taslamak nerede ? Bu bakımdan kul ne zaman kibirlenirse muhakkak Allah'ın celalinden başka bir şeye yakışmayan bir sıfat hususunda Allah ile mücadele etmiş olur. Hal böyleyken kullara karşı kibirlenmek O'ndan başkasına yakışmaz. Bu bakımdan bütün insanlar Allah'ın kullarıdır. Onlara karşı azamet ve kibriya ancak Allah'ın hakkıdır.

Gururun Kötülenmesi: İnsanların çoğu ameline güvenir veya maddi anlamda rahatlık gördüklerinde kendi kendilerine yeteceklerini düşünür. Gururdan kurtulmanın yolu kalbi düzeltmektir. Bu ise dünyalık yorgunluklardan daha hafiftir. Özellikle insanlara tebliğ ettiği için gurura kapılan kişi, muma benzer. Başkasına ışık verir, kendisi yanar. İnsan, nefsinin ayıplarını bilmeli ve ona göre yol almalı.

Mevlana'ya göre nefis terbiyesinde aşağıdaki sıra izlenmelidir:
Nefse uymama

Çocukluktan kurtulma
Zorlayıcı tedbirler alma
Nefsi öldürme (kontrol altına alma)
İradeyi sağlamlaştırma
Sabırlı olma
Benlikten kurtulma
Öz eleştiride bulunma
Manevi güç kazanma

Muhyiddin İbn Arabi'ye göre ise şu şekildedir:

Edep
Talep
İlim riyazeti

Görüldüğü üzere, bu konuda mutasavvıfların sayısınca nefis terbiye yöntemi mevcut olabilir. Bunlar bir zamanlar (belki) bazı insanlara katkı sağlamış metotlardır.

**Martin Lings, *Tasavvuf Nedir?* ,
[çev. Semih Ceyhan, İstanbul: Nefes Yay. 2018, 214 sf.]**

Martin Lings'in *Tasavvuf Nedir?* adlı eseri Nefes Yayınları tarafından 2017 senesinde ilk basımı yapılmıştır. Üzerinde yapılan bazı değişikliklerle 2018 senesinde tekrar aynı yayınevi tarafından neşredilmiştir. Kitap "Takdim, Giriş, Önsöz" ile başlamakta, "Tasavvufun Menşei ve Özgünlüğü" başlığı altında bir giriş bölümünden sonra "Tasavvufun Evrenselliği", "Kitap", "Peygamber", "Kalp", "Doktrin", "Yöntem", "Tasavvufun Kendine Özgünlüğü" ve "Asırlar boyunca Tasavvuf" başlıklı dokuz bölümün ardından "Kaynakça, Genel Dizin" kısmı ile nihayete ermektedir.

Girişten evvel, Takdim kısmında "Gelenekselci Ekol, Tasavvuf ve Martin Lings" başlığı altında İngiliz asıllı Şâzeli Şeyhi Martin Lings gelenek kavramı üzerinde durmaktadır. Ona göre gelenek, mahiyeti itibariyle modernliğin, seküler olanın, Batı'nın ve egzoterizmin karşı kutbunda yer alır. Gelenekselci ekol modern insanın kutsalla iletişime geçmesini öngörür. Tradisyonalizmin mümessillerinden biri olan Seyyid Hüseyin Nasr "gelenek" mefhumunu, dayandığı zıtlık ve özdeşlik mantığı ile şöyle tarif eder: "*Teknik anlamda gelenek, insanlığa ilahi bir kaynaktan vahyolunmuş ya da perdesi kaldırılmış hakikat ve ilkeleri; peygamberler, veliler, avatarlar, logos ve diğer bilgiyi nakleden araçlardan teşekkül eden tüm kozmik sektörü, ilahi kaynaklı ilkelerin hukuk, sosyal yapı, sanat, sembolizm, ilimler gibi farklı seviyelerdeki dallanıp budaklanmasını ve tezahürlerini ve de tabii ki en yüce bilgiye yani marifetullah'a erme yollarını ifade eder.*"(s.10).

Martin Lings, Türkiye'de gelenekselci algının modern dünyayı karşılaması için kadim dini geleneklerin metafiziksel ilke ve mistik pratiklerini gözler önüne sermeye çalışmıştır. Bu sayede gelenek ile modernlik arasında sıkı bir bağ kurmak istemiştir. Gelenek inşası üzerine tasavvufu oturtmuştur. Bu sayede geleneğe karşı yapılan eleştirilere metafiziksel form giydirmiştir. Bu kitap, gelenekselci paradigmaya nazari ve ameli tasavvuf bağlamında yeni bir form kazandırmaya çalışan önemli bir eserdir.

Tasavvuf Nedir? kitabı, *gelenekselci ekolün teorik yaklaşımının temel etmenleri arasında yer alan tasavvuf disiplini, çok yönlü entelektüel meraka sahip şahıslara, alan dışı okura, Batılı eğitim formasyonuna sahip şahıslara, ancak içinde hakikat tomurcuğu barındıran modern asrın insanına veciz bir şekilde tanıtmaya çalışan, bunu yaparken okurun iç dünyasının derinlerinde yatan metafiziksel olana yönelik dürtülerine dokunup geri çekilen bir eserdir. Tıpkı kitabın üzerine inşa edildiği ana metafor olan gelgit olayı misali. (sf.13).*

"Giriş" kısmında Martin Lings, eserleri ve tasavvuf algısı üzerine durulmuştur. Lings, Protestan bir ailede yetişmiştir. Dile olan ilgisi ve bilgisi onu diğer dinleri araştırmaya yönlendirmiştir. Bu da hakikati bulmasındaki ilk yoldur. İkinci yol ise Guenon'un kitaplarıyla tanışmasıdır. Bu yolun sonu İslâm ile sonlanmıştır. "Tasavvufun Menşei ve Özgünlüğü" başlığındaki ilk bölümde tasavvufu "derya" ile sembolize etmiştir. Ona göre tasavvuf, cezir dalgasıdır. Dalga ile birlikte ebedi ve ezeli kaynağına geri dönme sanatıdır. Her dalga varış noktasına göre kendine has özelliklere sahiptir. Mistik insan, dalga geri çekildikten sonra geride

kalan su ile değil, cezir dalgasının kendisi ile ilgilenir. Tasavvufun menşei aşkın ve fizikötesidir. Tasavvuf, İslâm mistisizmidir. Dalgalarda vahyi simgeler. Modern batı dünyasına göre ise tasavvuf, dinlerden bağımsızdır. Bu başlık altında yazar beden kafesinden ve seyr-ü süluktan bahseder. Seyr-u süluk, yaşarken özgür kalmak için gidilen yoldur. Bilincin merkezidir ve metafiziğe gidilen yoldur. Mistiklerin yolu, en yüce zatın hatırlanmasıdır. İnsan bu sayede hayatta iken özgür kalabilir. Sonunda zat makamına erişir.

“Tasavvufun Evrenselliği” olan ikinci bölümde tasavvufun evrenselliği kavramını “kutsal sanat” kavramı ile sembolize etmektedir. Ona göre kutsal sanat bir evrenselliştir. Yani kutsal sanat ve veli, ilahi mükemmelliğin bir tezahürüdür. Tasavvuf ise bu ilahi sıfatlara mazhar olmaktır. Allah’ın sıfatlarını bu sanatlara bakarak görebiliriz. İnsan, bir kilisede veya sinagogta Allah’ın sıfatlarını görebilir. Bu da evrenselliği ifade eder. Bu ilahi sıfatlara mazhar olduğunda tasavvufun evrenselliğine ulaşmışsın demektir. Evrensellikteki ikinci aşama ise insanın nefsinin prangalarından kurtulmasıdır. Prangalarını oluşturan huylarından ve önyargılarından tezkiye olması, bu sayede hakikate ulaşmasıdır. Bu prangalardan ancak mürşid öncülüğünde kurtulunur. Çünkü o, bu huylarına galebe çalmış ve muzaffer olmuş birisidir. Kutsal sanat, Allah’ın bir lütfudur ve zorluğu kolaylığa çeviren bir hakikattir. Hindu tapınağı, Hristiyan katedrali Allah’ın celal ve cemal sıfatının tezahürleridir. Bu sıfatları idrak eden gerçek bir mürşid ve sûfidir. Buradan şunu anlıyoruz, büyük teokratik medeniyetlerin her biri eşsiz ve homojen bir bütündür. Tatları aynıdır, görünüşleri farklıdır. Anlaşıldığı üzere kutsal sanat, evrensel ile yerel olan arasındaki irtibatı bize açıklamıştır. “*Tasavvuf hem evrensel hem de yerel boyutlara sahip daire sembolizminin ışığında anlaşılır. Tasavvuf yereldir, çünkü diğer mistisizimleri temsil edenlerden farklıdır. Tasavvuf evrenseldir ve hepsini bir merkeze götürür.*” (s.67). Bu da tek bir hakikattir. *Tasavvufun bir de küçük evrenselliği vardır. Küçük evrenselliği ise İslâm’a mahsustur, İslâm’a aittir ve vahiy çerçevesindedir. Özetle tasavvuf Doğu ile Batı arasındaki köprünün bir parçasıdır.* (s. 68-70).

“Kitap” başlığındaki üçüncü bölümde Kur’an’ın sûfiye etkisi üzerinde durulmuştur. *Sufilerin hayatları boyunca Kur’an okumaları, her manevi yolun mahiyetini teşkil eden Allah üzerinde yoğunlaşmanın temel vasıtası olmuştur.* (s.71). Yazar burada med-cezir olayından bahsetmiştir. Kitabı bu başlık çerçevesinde değerlendirmiştir. *Sûfiler Kurân’ın Allah’tan kendilerine akıp geldiğinin, ayetlerinin kendilerini tekrar Allah’a geri sevk edecek mucizevi işaretler barındırdığının farkındadırlar. İşte sufilerin Kur’an okumalarının tastamam sebebi budur. Kur’an’ın ana konusu Allah’tır. İkincil konusu ise vahiy yoluyla doğrudan Allah’tan nazil olması ve doğru yola rehber olarak tekrar Allah’a sevk etmesidir. Kur’an’ın Rehber ve hidayet kaynağı olması cezir akıntısıdır.* (s.72). Kur’an tüm toplumun kitabıdır. Bu yönüyle evrenseldir. Bir de özeldir. Yazar bunu avam ve havas olarak ikiye ayırır. *Birincisi Kuran ,erkek ve kadın her müminin kendisine tatbik edebileceği sarih ayetlerle doludur. En üst seviyedeki ayetlerse sûfilere hitap etmektedir. Mesela, Fatiha suresi “[Bizi dosdoğru yola hidayet eyle]” niyazı özellikle sufilere ait bir duadır. Mistik kişi, kendisine dosdoğru yol hangisidir? sorusunu yönelten kimse olarak tarif edilir.* (s.74). Özetle Kur’an’daki ayetleri herkesin aynı şekilde algılaması avamın, özel olarak farklı anlamak ise sûfilerin işidir. “*Sûfiler sadece kendilerini avamdan ayırmakla kalmaz, kendi aralarında bile “salikûn” denilen tarikatın merkezinde yer alan müntesipleri ile tarikatın çeperinde kalmış, sülûkta askıya alınarak bir bakıma yerine sayan üyeleri arasında fark gözetirler.*” (s.75).

Mesela Fatiha’daki “dosdoğru yol” zahirde İslâm şeriatından sapmayan ve saptırmayan yol demektir. Zahiri manası ise ölüme kadar dindar ve takva üzere bir hayat sürmektir. Zahiri manayı avam anlarken, batını manayı sûfi anlamaktadır. Sufilerin manevi yolculuk dediği sülûku dahi avam anlamamaktadır. Yani avam ceziri (Allah’a doğru geri çekilme)

anlamlandıramaz. Kur'an-ı Kerim, süfli alem ile ruhun metafiziksel alem arasında köprü vazifesi görür. Anladığımız kadarıyla eserde bu köprünün anlaşılması için kitaba, peygambere ve peygamberin varisi olan müctehitlere ihtiyaç vardır. Yoksa bu avamlık ile insanoğlu mürşidin arınıp, tezkiye olup Kur'an'ı anlamlandırması ve tezkiye yolunu seçme sürecini hiçbir zaman yaşayamaz. Bu süreci yaşayabilmesi için bu varlıklara muhtaçtır.

“Peygamber” başlığındaki dördüncü bölümde Hz. Aişe'nin şu sözü konuyu özetlemektedir: “*Onun ahlaki Kur'an idi*”.⁷ Peygamberimiz (sav) ve diğer peygamberler Allah'ın dininin somutlaşmış halidir. İndirdiği kitabı da canlı olarak yaşayıp en güzel şekilde temsil etmişlerdir. Yazara göre: “*Kur'an ile Hz. Muhammed (sav) arasında paralellik vardır. Sanki ikisi de büyük bir ivmeyle kara parçasının içlerine müstesna bir şekilde akan dev dalgalar gibidir. Kur'an insan hayatının her bir boyutunu kucaklarken, Hz. Muhammed'in (sav) kaderi de hem kamusal hem de özel beşeri tecrübe alanına sıradışı yönlülükle nüfuz eder. Temel benzetmemizi kullanırsak cezir dalgası med dalgasına tekabül eder. Yani Hz. Peygamberin (sav) dünyevi kemali, ahiret aleminin cazibesine gösterilen olağanüstü hassasiyetle bütünleşmiştir.* (s. 84). Yazar bu başlık altında bütün Müslümanların manevi kökeninin nereli olursa olsun Mekke'de olduğunu söyler. Buna örnek olarak hac ve namazı örnek verir. Namazdan kastettiği ise yönelim yeri olan Kâbe'dir. Kâbe'nin, varlığımızın merkezini sembolize ettiğini söyler. Bunun dışında yazar biat kavramını güzel bir örnekle açıklamıştır. “*Hz. Peygamber (sav) vefatından dört yıl önce bir ağacın altında otururken ashabından biatlarını taahhüt etmelerini istedi. Onlar da peygamberlerine sadakat yemini ettiler. Ashabın bu biatı daha önceleri İslâm'a girmek için yaptıkları biatın üzerinde ve ötesindedir. Her bir biat ritüeli cankurtaran simidi olan tarikat silsilesine bağlanmayı akla getirir.* (s. 90). “*Tarikat silsilesine bağlanmak Allah Rasûlüne erişim sağladıktan ve ondan bilkuvve rıdvana nail olduktan sonra, çekilme ve özümseme meydana gelir. Bu erişim salavat ile gerçekleşir.* (s. 95-96).

“Kalp” başlığı beşinci bölümü oluşturmaktadır. *Günümüzde tasavvufun adı var kendisi yok. Oysa bir zamanlar kendisi vardı, adı yoktu.*⁸ Hücvirî, Hz. Peygamber (sav) ve tabiûn devrinde tasavvufun yaşandığını ancak isminin konmadığını ifade ediyor. Günümüzde ise adı var, kuralları var, teorisi var ancak yaşayışın olmadığını söylüyor. “*İslâm toplumunda dünyeviliğin artması, insanların hayat meşgalelerine gün geçtikçe daha fazla bel bağlamaları sebebiyle, kendilerini Allah'a ibadete adayanlar toplumun diğer kesiminden “sufiler” namıyla ayrı tutulmaya başlanmıştır.*”⁹ Kur'an terimlerinin hemen hepsinin arasında en mühimi ve en sık tekrarlananı, mana açısından gizemli bir ayet olan “*Onlar ki kalpleri vardır.*” (s. 100) şeklindeki sürekli kalpten bahseden ayettir. İman açısından dahi kalbin iman etmesi gerektiğini söyler. Vücuttaki manevi her dalga kalpten yayılır. İnsanın iyiliği veya kötülüğü orada oluşur ve bedeni çepeçevre sarar. Kalbin uyanık olması bedeninin uyanık olmasıdır. Kalbin uyuyor olması bedeninin ve manevi her şeyin uyuyor olması anlamını taşır. Kur'an bunu kalplerin körelmesi ile ifade eder. “*Kur'an'a göre kalp kelimesi sadece bedeninin bir uzvundan ibaret değildir. Aynı zamanda ruhun merkezine yani nefis denilen daha yüksek bir mertebede yer alan “kalbe” geçiş imkanı sağlayan cismani merkezdir.*” (s. 100). Kalp , Allah'a ulaşmada bir aşamadır. Kalbi iyi yönlendirirsen metafizik ile aranda bir basamaktır. Lings'e göre kalp merdivenin en üst basamağıdır. Yani ilahi zâta delalet etmek üzere kullanılabilir. Kalp nefsin merkezidir. Kalbi kullanarak kişi Allah'a ulaşır. “*Kalp içimizdeki güneştir.*” (s. 105). “*Kalp doğrudan ruhani idrak melekesidir.*” (s. 106). “*Kalp bilgisi, zahiri nesnelere sembolize ettikleri*

⁷ Müslim, “Müsafirin”, 18; Ebû Davud, “Tatavvû”, 26.

⁸ Bu söz, Ebul Hasen Buşenci tarafından Hz. Peygamber'in (sav) vefatından üç asır sonra söylenmiştir. [Bk. Süleymî, Ebu Abdurrahman, Tabakatu's-Sufiyye, thk. Nureddin Şerîbe, Kahire: Mektebetü'l-Hancı 1986, s. 459]

⁹ İbn Haldun, Mukaddime, XI. Bölüm

batini hakikatlerine daimi tarzda isnat etmekle söz konusu ırcayı önceden sezimlemesidir.” (s. 112). “Kalp ilahi zâta delalet eder. Allah’ı zikir kalbe yönelik en güçlü titreşimi tetikler. Onu tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur.”

“Doktrin” başlığı altıncı bölümü oluşturmaktadır. Marifet kavramı üzerinde durulmaktadır. Her doktrin kökü Allah lafzıdır. Sonra, La ilahe illallah’tır. Lings, bu başlık altında en çok Kelime-i Şehadet kavramı üzerine durmuştur. Kelime-i Şehadetin sırlı olduğundan bahseder. Hem açık hem kapalı, hem aşık hem de sınırlıdır. Hakiki manası zahiri anlamlarıyla perdelenmiştir. Derin anlamını anlamak için bazı ilkelerden bahseder. Bu ilkelerden en önemlisi Allah’ın isimleridir. O’nun isimlerini zikretmektir. İnsan, Kelime-i Şehadeti zikrederek her şeyin ilahi bir hakikat olduğunu söyler, vahdet-i vücudu teyit eder. *Bu nedenle şehadet hidayet bir tılsımı veya nazarlığı gibidir. Manası idrak edildiği müddetçe nefsin hataya sürüklenmesine engel olur. Kelime-i Şehadetin çağlayan kelimeleri, insani kötü illüzyondan gerçek huzura sevk eden mücbir bir devinime sahiptir. (s. 128).*

“Yöntem” başlığı yedinci bölümü oluşturmaktadır. Tasavvufun yani Allah’a yakınlaşmanın yöntemi anlatılmaktadır. Yöntemi yazar ikiye ayırmaktadır. i) Tüm Müslümanların yapmak zorunda olduğu farz ibadetler, ii) Farz ibadetlere ilaveten gönüllü olarak yapabilecekleri nafil ibadetler. *“Kulum kendisine farz kıldığım şeylerden, bana daha sevimli herhangi bir şeyle yakınlık kazanamaz. Kulum farzlara ilaveten işlediği nafil ibadetlerle devamlı bana yaklaşır. Nihayetinde ben onu severim. Kulumu sevince de onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı olurum.”¹⁰* Diğer yöntemler ise Kelime-i Şehadet, namaz kılmak, Ramazan ayında oruç tutmak, şartlar el verdiğinde hacca gitmekten ibarettir. Yazar, Kelime-i Şehadeti iki kısma ayırır. *“La ilahe illallah kısmı kişinin dünyaya sırtını dönmesidir ve olumsuzlamadır. Muhammedun Rasulullah kısmı var olan her şeyin gerçeklik kazanması için başlangıç noktası olan insanın kemaline ifade etmekle başlar.” (s. 135).* Diğer bir konu ise nafil ibadetler farz ibadetlerin yerine geçmez.

Başka yöntemler de vardır. Bu yöntemlerden diğer ikisi Kur’an-ı Kerim okumak ve dua etmektir. Dua, namazı tamamlayan bir unsurdur. *“Sufilere göre dua, insan nefsinin sadece daimi biçimde âdet edindiği bir duygusallığı değil aynı zamanda nefsi yükten kurtarmanın, vicdanı rahatlatmanın, nefsin içini dökmesinin bir vasıtası; nefsin olağan kaygılarını, evhamlarını gidermenin bir aracıdır. (s.143).* Yöntemin en sonuncuları ise vird ve tefekkürdür. *“Sufi için tefekkürün en büyük kaynağı bizatihi Kur’an’dır. (s. 153). Tefekkür olmaksızın zikrin büyük oranda tesiri yoktur. Zikir olmaksızın tefekkür etmek de hiçbir amaca hizmet etmez. Tefekkür, insan nefsinin zikri alması için zikrin akabileceği kanalları açmak suretiyle nefsi istidatlı hale getirir.” (s. 154).* Yazarın bütün bu yöntemleri aslında “İhlas” kavramına işaret etmektedir. Teslimiyetle teslim olma durumu...

“Tasavvufun Kendine Özgünlüğü” başlığı sekizinci bölümü oluşturmaktadır. Tasavvuf bâtına yönelmekle zahiri dışlamaz. Onun asıl dışladığı şey *“kutsal niteliği olmayan bağımsız zahirciliktir. (s. 158).* Tasavvufun değiştirilemez olma hakkı vardır. Çünkü tasavvuf zanlara değil kesin bilgilere dayanır. Başka özgünlüğü ise tarikatta yol kateden, salık olmaya ehil olanların olmasıdır. Ayrıca bu salikin kullandığı yol olan tasavvuf, insanı her şeyin üzerinde güç sahibi kadir-i mutlak’a ulaştıracak ilahi bir vasıta. *“Etraftaki tehlikelerden kaçınmanın yegane yolu bir mürşide boyun büküp teslim olmaktır.” (s. 163).* “Asırlar boyunca tasavvuf” başlığı dokuzuncu ve son bölümü oluşturmaktadır. Yazar, mürşidlik kavramının Hz. Muhammed (sav) döneminden başladığı belirtir. İlk mürşid Hz. Muhammed’dir (sav).

¹⁰ Buhari, Rikak, 37

“Resulullahın sünnetini takip edenlerin yolu haricinde bütün mistik yollar sürgüyle kapatılmıştır (s. 168). İbn Arabi’nin bu sözüne yer veren yazar, Allah Rasulünün yolunu takip etmeyen hiçbir yolun doğru yol olmadığını belirtmektedir. Onu takip edenler, onun ayak izinden yürüyenler gerçek tarikat yoluna mensub olduğunu ifade etmektedir. Bu süreci asr-ı saadet takip etmiştir. Ebu Hureyre; *Hafızama Allah Rasulü’nden iki tür bilgi depoladım. Birinci türünü insanlara bildirdim. Diğerini ifşa etseydim boğazımı keserlerdi.*”¹¹ Buradan anlaşılıyor ki, Kur’an herkese anlaşılması için evrensel değildir. Asr-ı saadette Hz. Ali, dört büyük halife tasavvuf ve tarikat ismi olmasa da bu yolun önderleridir. Bu yolun devamında Hasan-ı Basri, Rabiâtül Adeviyye, Cüneydi Bağdadi, Hallac, Gazzali, Abdulkadir Geylani, Muhyiddin İbn Arabi devam ettirir. Asırlar boyunca tasavvuf bu şekilde devam etmiştir.

Sonuç

Yazar, ömrünün tamamına yakını geçirdiği İngiltere’nin kıyı kesimlerinde sık rastlanan med-cezir dalgası metaforu ile insanın Allah’ı bulma mücadelesi arasında kuvvetli bir ilişki kurmuştur. Bu betimlemede insanın hayat denilen varoluş serüveninde med dalgası ilahî vahyi betimlerken, cezir dalgası Allah’a ulaşmayı ifade etmektedir. Martin Lings bu eserinde her şeyi sembolik olarak anlatmaya çalışmıştır. Bu durum okuyucunun aklında soyut olanı somutlaştırma açısından kaliteli bir tasavvur oluşumuna sebebiyet vermiştir. Bu eser “Tasavvuf Nedir?” sorusuna cevap niteliğinde yazılmış, alanında özgün ve kendine has bir eser olma karakterine sahiptir. Bir çırpıda okunacak ve sonra bir daha kapağı açılmayacak eserler arasında değil, tekrar tekrar okunması gereken bir eserdir.

¹¹ Buhari, “İlim”, 42

**Hakikat Arayışı (el-Munkız mine'd-Dalâl)
[Nşr. Abdurrezzak Tek, Bursa: Emin Yay. 2019, 197 sf.]**

Prof. Dr. Abdurrezzak Tek'in *Hakikat Arayışı (el-Münkız Mine'd Dalal)* adında tercüme eseri, ilk olarak 2017 yılında neşredilmiştir. İlk baskısı 100 sayfadan oluşan eserin son olan dördüncü baskısında bazı değişiklikler yapılmış, ön kısmı Türkçe arka kısmı Arapça olmak üzere kitabı iki kısımda toparlayarak 197. sayfada sonlandırmıştır.

Kitap “Önsöz ve Giriş” ile başlamakta, “Şüpheyeye Kapılma ve Bilginin İnkârı, Hakikati Arayan Gruplar” kısımlarıyla tercüme edilen eserde Giriş bölümünün devamında “Kelam İlmi'nin Amacı ve Sağladıkları, Felsefe'nin Kazandırdıkları, Talimiyye Mezhebi ve Tehlikesi, Sufilerin Yolları” ana başlıklarıyla giriş yaptığı dört grup detaylandırmaktadır. Tercüme edilen eserin müellifi olan Gazzâlî (ö.1111), “Peygamberliğin Hakikati ve İnsanların Tümünün Peygamberliğe Olan İhtiyacı” başlığında toplumsal bir soruna değinmekte ve “Bıraktıktan Sonra Tekrar Ders Vermeye Başlamamın Sebebi” başlığı altında eserin konularını toparlamaktadır. “Dizin” kısmı ve asıl metnin Arapça kısmıyla kitabı nihayete erdirmektedir. Önsöz'de öncelikle Ebu Hamid Muhammed el-Gazzâlî'nin 450/1058 senesinde Tûs'ta dünyaya geldiğinden, lakabının Hüccetü'l-İslam olduğundan, Nizamiye Medresesi'nde okuyup devamında müderrislik yaptığının, 505/1111 senesinde Tûs'ta vefat ettiğinden kısaca bahsedilmiştir. Akabinde Gazzâlî'nin tercüme edilen bu eseri hakkında ne zaman ve ne amaçla yazıldığı anlatılıp değerlendirilmesi yapılmıştır. Abdurrezzak Tek, son olarak bu eseri tercüme ederken, “ilk neşrinin 1939 yılında Dimaşk'ta gerçekleştirildiğinden söz edilmiş ve TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM) Arapça eserler için belirlenen tahkik esaslarına uyulmaya çalışıldığı” bilgisiyle ve kitabı yazarken destek veren meslektaşlarına şükran kısmıyla Önsöz'ü sona erdirmiştir.

*Çok sayıda yazma nüshası bulunan el-Münkız'ın bilinen en eski yazması Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı olup sonunda istinsah tarihi 7 Şevval 509 (23 Şubat 1116) olarak belirtilmektedir.*¹² Eser, sırasıyla Fransızcaya, İngilizceye, Hintçe ve Felemenkçeye çevrilmiş olup daha sonra “*Zihni Efendi ve Said Efendi (İstanbul 1287, 1289) ile Hilmi Güngör (İstanbul 1948; Ankara 1960) tarafından aynı adla Türkçe'ye çevrilmiş, ayrıca Ahmet Subhi Furat (Dalâletten Hidâyete, İstanbul 1972) ve Ali Kaya (Hakikate Giden Yol, İstanbul 2004) tarafından da tercümesi yapılmıştır.*”¹³

el-Münkız Mine'd-Dalâl, ‘sapıklıktan kurtuluşa’ şeklinde tercüme edilen bu kitap Gazzâlî'nin yaşadığı ruhi ve manevi sıkıntılardan nasıl feraha çıktığını kendi üslubuyla anlattığı, sonunda neler öğrendiği ve içeriğinde bizlerle paylaştığı grupların artı ve eksilerini, yarar ve zararlarını bildirdiği nasihatlerle dolu bir eserdir. Müellif bu eserini kelamcılarının, filozofların, Bâtınilerin ve sufilerin kimler olduğunu ve hangi gruba ne derecede güvenileceği hususunda insanları bilgilendirmek için yazmıştır.

* Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu (2018). KLÜ-SBE Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi. (bssranur@gmail.com)

¹² Mustafa Çağrı, “el-Münkız Mine'd-Dalâl”, İslam Ansiklopedisi, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, C. 32 (2006), s. 16-17.

¹³ Çağrı, “el-Münkız Mine'd-Dalâl”, s. 16-17.

Gazzâlî, eserinin giriş kısmında hakikate varış yolunda kelim ilmini, felsefenin metodunu, talim ehlinin yöntemlerini inceleyip öğrenerek akabinde hakikate tasavvuf yolunu bilmekle ulaşılabacağı kanaatine vardığından kısaca bahsetmiştir. Hangi bilgi taklit, hangi bilginin gerçek olduğundan ve bilginin güvenilirliği hakkında kendisinin şüpheye düştüğünden söz etmiştir. Kesin ve güvenilir bilgiye Allah'ın kalbine bıraktığı nur sayesinde sahip olduğunu vurgulamıştır. (s. 7). “Hakikati Arayan Gruplar” başlığı altında bu grupların dört tane olduğundan, bunların dışında başka grup olmayacağından söz etmiştir. (s. 9). Burada yine Kelamcılardan, Bâtınilerden, Filozoflardan son olarak Sufilerden ve bu grupların benimsedikleri yollardan (yöntemler) kısaca bahsederek öncelikle Kelam ilmini araştırıp, incelediğinden söz etmiştir.

“Kelam İlmi'nin Amacı ve Sağladıkları” başlığı altında kelam ilmine dair tüm eserleri incelediğinden söz eden müellif, kelam ilminin ve kelamcılarının nasıl ortaya çıktığından ve asıl amaçlarının ne olduğundan bahsederek hakikate ulaşma yolunda asıl gayelerini unutup farklı yollara gittiklerine vurgu yaparak bu grubu kendi düşünceleriyle çürütmüştür.¹⁴ (s.12). Yaşamı boyunca en çok kelamcılarını eleştiren Gazzali, bu eserinde en az kelam ilmine yer vermiştir. Müellif, “Felsefe'nin Kazandırdıkları” başlığında, filozofların ilimlerini iki yıldan az bir sürede derinlemesine inceleyip öğrendiğini ve artık bu ilme vâkıf olduğunu bildirmiştir. Felsefeyi; Materyalistler, Tabiatçılar ve Metafizikçiler olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Materyalistlere ve Tabiatçılara ağır ithamlarda bulunmuş, Metafizikçilerden Aristoteles'i takip eden Fârâbî ve İbn Sînâ'yı tekfir etmiştir.

Felsefenin; Matematik, Mantık, Doğa İlimleri, Metafizik, Siyaset ve Ahlak olmak üzere altı bölümden oluştuğunu söyleyerek bunları tek tek başlıklar halinde detaylandırmıştır. Matematiğin, inkârı mümkün olmayan kesin delilleri olduğunu lakin tehlikelerinin de olabileceğini örnekler vererek bildirmiştir. “Mantık bilmeyenin ilmine güven olmaz” sözüyle tanıdığımız Gazzâlî, mantık ilimlerinin din ile bir ilişkisi olmadığını söylemiştir. (s.19). Doğa İlimlerinin neleri araştırdığını açıklayarak tabiatın, Yüce Allah'ın emri altında olduğundan bahsetmiştir. “Filozofların en çok yanıldıkları alan metafiziktir” (s.21) diyerek konuyu üç hususta değerlendirmiştir. Siyaset İlimleri bölümünde detaya girmeyen müellif, son bölüm Ahlak İlimleri konusunu iki konuda itiraz ederek açıklamaya çalışmıştır. Birincisi, filozofların öğretilerini tamamen reddedenlerle ilgili tehlike; ikincisi ise filozofların öğretilerini olduğu gibi kabul edenlerle ilgili olan tehlikedir. Sonucunda felsefe ilmini anlayıp hatalarını gördükten sonra hakikate ulaşma bahsinde bu ilme de güvenmediğini açıklamıştır. (s.27).

Eserin başında bahsettiği dört gruptan ilk iki grubu yukarıda değerlendirdik. Gazzâlî, eserinde, “Talimiyye Mezhebi ve Tehlikesi” başlığında, “... Hilafet makamından bana, onların görüşlerinin hakikatini ortaya çıkaracak bir kitap yazmam konusunda kesin bir emir ulaştı” (s.29) sözüyle bu mezhebi bir emir üzerine derinlemesine incelemiş olduğundan bahsetmiştir. Eserinde en geniş yeri Felsefe'ye veren müellif, bu bölümde Talim ehlinin aşırı taassub yaptığından, mezhep taraftarlarının sorularına ve itirazlarına karşılık cevaplar geliştirerek ikinci geniş yeri Talimiyye mezhebine vermiştir.

“Sufilerin Yolları” başlığı altında hakikatin, Sufilerin yolunda olduğunu vurgulayan Gazzâlî, bu ilmin amaçlarını ve özünü kavradığını anlatmıştır. Yaşadığı ruhani sancıların altı ay kadar sürdüğünü, bunu Allah'a sığınarak atlattığından bahsetmiştir. Müellif, sıkıntılarını çeşitli seyahatlerle ve bu seyahatlerde yaptığı halvetlerle giderdiğini ve bunun on yıl sürdüğünü

¹⁴ Gazzâlî, a.g.e., s. 12.

söyleyerek asıl kurtuluşun sufilerin yolundan Allah'a gitmek olduğu kanaatine vardığını bildirmiştir.

Gazzâlî, eserinde “Sufilerin yoluna girip hallerini yaşamanın zorunlu sonucu olarak peygamberliğin hakikati ve özellikleri bana aşikâr oldu” (s. 46) diyerek bu konu hakkında “Peygamberliğin Hakikati ve İnsanların Tümünün Peygamberliğe Olan İhtiyacı” başlığı altında detaylandırmalar yapmıştır. Peygamberliğe inanmayanlar için duyu organlarından bahsederek uyku ve rüya örneğiyle ispatlarda bulunmaya çalışmıştır. (s. 52). Eserin son konusu olan “Bıraktıktan Sonra Ders Vermeye Başlamamın Sebebi” başlığında yaşadığı haller sonucu ders anlatmayı bıraktığından bahseden Gazzâlî, bir gün müşahede ve gönül ehli olan bir cemaatin onun uzleti terk etmesini ve bu yaşadığı on yıl halvetin sonucunda tekrar ders vermeye başlaması gerektiğini söylemiştir. (s. 59). Sonuç olarak Gazzâlî, hakikati aradığı bu yolda tüm grupların öğretilerini ve eserlerini en iyi şekilde inceleyerek kendini geliştirmiş, bu araştırmaları neticesinde bizlere yoğun bir bilgi birikimi olan bu eseri bırakmıştır.

Osmanlı Son Dönemi ve Düşünürlerimiz

Osmanlı Son dönem Türk düşüncesini incelerken genelde 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle Cumhuriyet'in ilan edilmesine kadar geçen dönem ele alınmaktadır. Osmanlı son dönemi Tanzimat Döneminin öncesinde gerçekleşmiş olan bir dizi siyasal, askeri, ekonomik düzenlemelerin devamı olacak şekilde yeni bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat dönemi genel itibarıyla ikiliklerin çokça görüldüğü, bu ikiliklerin birbiri ile çatışması ve bu çatışmayla birbirlerini besledikleri bir dönemdir. Bu dönemde eski ile yeni mücadelesi çokça görülmektedir. Medreselerin karşısına mektepler açılmış, şer'i hukuk karşısına nizami mahkemeler kurumuş, askeriyede ise nizami ordular kurulmaya başlanmıştır. Devlet, ümidini yeni yapılanmalara bağlamış görünmektedir. Zira dönem, epey sancılıdır.

İbn Haldun tavırlar nazariyesinde bir toplumun belli aşamalardan geçtiğini belirtmektedir. Düşünürce göre her toplum, canlılar gibi doğmakta, gelişerek kemal noktasına ermekte, zevale uğrayıp yok olmaktadır. Eğer bir toplumun kökleri sağlam olsa kemal noktasından zeval durumu arasındaki süreç daha uzun ve zor olmaktadır. Osmanlı Devleti sağlam temeller üzerinde yükselerek Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde kemal noktasına erişerek gerek sosyal gerek ekonomik alanda zirve noktasına ulaşmıştır. Fakat bu dönemden sonra devlet, gücünü yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Ahmet Cevdet Paşa bu noktada devletin temelinde belli çatırdamalar olduğunu görmüş, devleti kurtarabilir miyiz veya kurtaramazsak bile ne kadar geciktirebiliriz sorularına cevap aramıştır. Devletin ömrü ne kadar uzatılabilir sorusu üzerine bu dönemde Avrupa seviyesine ve gücüne yetişebilmek amacıyla sorunlar saptanmaya çalışmıştır. Gidişatın bu genel havası düşünürceye de yansımış ve düşünürleri fazlasıyla etkilemiştir. Dönemi anlamak için düşünürlerin perspektiflerinden olayları incelemesi, Osmanlı Devleti'nin kurtarılmasına yönelik tespitleri ve çözüm önerileri oldukça önemlidir.

Son dönem Türk düşünürleri, Osmanlıcılık, Batıcılık-İslamcılık-Türkçülük gibi alanlarda çeşitlenmiştir. Önemli İslamcı Türk düşünürlerimizden Mehmet Âkif Ersoy, Filibeli Ahmet Hilmi, Said Halim Paşa; Batıcılardan Tevfik Fikret, Abdullah Cevdet; Türkçülerden Ziya Gökalp, Yahya Kemal Beyatlı ve Yusuf Akçura gibi isimler fikirleri açısından üzerinde çalışılması gereken isimlerin başında gelmektedir. Osmanlı Son dönemi yapısının Türk düşünürlerine etkisi açısından Mehmet Âkif'in (1873-1836) görüşlerine baktığımızda, Osmanlı son dönemi devletin durumu hakkında önemli tespitlerde bulunarak çeşitli çözüm önerileri sunmaktadır. Gerek toprak kaybı gerek göç ve savaşlardaki kayıplar, hastalıklar Âkif'i derinden etkilemiştir.¹⁵ Âkif'in ruh ve düşünce dünyasında bu durumun silinmez izlerinin olduğu muhakkaktır. Bu noktada Âkif'in ruhunda meydana gelen sarsılma, şu mısralarda açıkça görünmektedir:

*“Ya Rab, bu uğursuz gecenin yok mu sabâhı?
Mahşerde mi bîcârelerin, yoksa felâhı?
Nûr istiyoruz... Sen bize yangın veriyorsun!*

* Kırklareli Üniversitesi, SBE Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Mezunlu (2022). f.durmazz59@gmail.com

¹⁵ Ahmet Çapku, *Çağdaş Türk Düşüncesi Üzerine*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2020, s. 89.

‘Yandık!’ diyoruz... Boğmaya kan gönderiyorsun!’¹⁶

Toplum ve Devlet hangi yöntem ile kurtarılacaktır? Akif’in çözüm önerisi şöyledir:

“Çünkü milletlerin ikbâli için, evlâdım,
Ma’rifet, bir de fazîlet... İki kudret lâzım.
Ma’rifet, ilkin, ahâlîye sa’âdet verecek
Bütün esbâbı taşır; sonra faz’ilet gelerek,
O birikmiş duran esbâbı alır, memleketin
Hayr-ı i’lâsına tahsîs ile sarf etmek için,
Ma’rifet kudreti olmazsa bir ümmette eğer,
Tek fazîletle te’ali edemez, za’fa düşer.”¹⁷

Hem doğuyu hem Batı’yı çok iyi bilen Âkif’in burada anlatmak istediği şudur: Batı onun için maddi açıdan ilerlemişlik halidir. Batı’da ma’rifet yani fen ve teknik vardır. Doğuda ise fazîlet yani ahlak vardır. Doğuda eksik olan ma’rifet alanıdır. Ma’rifet ve fazîlet bir toplumun bekası için olmazsa olmaz iki kudrettir. Bu sebeple ma’rifeti bir an önce elde etmeliyiz. Batıdan alınması gereken hususlar noktasında dikkatli olmalıdır. Bu noktada Filibeli, Said Halim Paşa’nın Mehmet Âkif ile görüşleri ortakdır: Batı’yı körü körüne taklit etmek değil oradan sadece toplumumuz için ihtiyaç olan şeyleri almak gerekir.

Batıcılar açısından meseleye baktığımızda, örneğin Abdullah Cevdet’in nazarında dinin halk nazarında önemi oldukça fazladır. Ancak ona göre havâssın (seçkinlerin) dini olan ilim gittikçe genişlemektedir. Avâmın (halk tabakasının) ilmi olan din ise genişlememekte, yükselmemektedir. İşte bu durum, İslam âleminin veya milletinin en önemli hastalığıdır. Tedavi olarak yapılması gereken şey, dine ilim kıymetini; ilme ise dinin kudretini yüklemek olacaktır. Böylece Cevdet, serbest bir içtihatla (yorumla), dinin yerine akli koyar ve bilim temelli bir toplum tasavvur eder. Cevdet açısından Osmanlı Devleti için tek çare, daha çok batılılaşmaktır. Onlara göre daha önceki reformcuların kusuru, yeter derecede ileri gitmemiş olmalarıdır. Batılılaşma bir tercih değil, bir beka meselesidir. Bu görüşün en büyük savunucusu olan Abdullah Cevdet şu düşünceye varır: “Bir ikinci medeniyet yoktur; Medeniyet Avrupa Medeniyetidir. Bunu gülü ile diken ile isticlâs etmek mecburidir.”¹⁸

Türkçüler açısından incelediğimizde Osmanlı son döneminin bir arayış dönemi olduğu söylenebilir. Batmakta olan bir cihan devleti nasıl kurtarılabilir? Bu noktada Türkçülerin bir birleştirme çabası vardır. Özellikle Ziya Gökalp’e göre bu ülkenin yerli halkı, orijinal olandır. Onda orijinal olmayan hiçbir şey yoktur. Kültürü, araştırılması gereken kesimdir. Halkın inancı ve ahlakı, milli kültürü oluşturmaktadır. Aydınımız bu haliyle gayri millidir. Akçura, Gökalp ve Beyatlı devletin geleceği için bu iki kesim arasında birlik oluşturulmasını istemektedir. Aşırı/radikal batıcıları istisna ederek genel olarak düşünürlerimizin fikirlerinden hareketle şunları söyleyebiliriz: Batı, bilinmesi gerekir ama Batı’yı öğrenirken köklerimizi unutmadan biz olarak kalabilmeliyiz. Bu açıdan son dönemi Türk düşünürlerimizin görüşlerini incelemek hem o dönemi anlamak hem geçmişten öğrenilen tecrübelerle günümüze yön vermek açısından büyük önem arz etmektedir.

¹⁶ Vahdettin Işık, “Mehmet Akif’in Yaşadığı Dönem”, Vefatının 75. Yılında Mehmet Akif Ersoy, haz. Vahdettin Işık, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, 2011, s. 48.

¹⁷ Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul: İz Yayıncılık, 2016, s. 426.

¹⁸ Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, Çev. Metin Kıratlı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s. 235.

Baha Tevfik'te Pozitivist ve Materyalist Yöntem

Baha Tevfik, materyalizm ve pozitivist bilimsel çalışmalar açısından güçlü bir metot olduğunu belirtir. Ona göre felsefe ile fen o kadar kaynaşmıştır ki, bilimle ilgilenmeyen kimseler yeni bir felsefi görüş ortaya koyamaz. *Felsefe Mecmuası* adlı eserinde felsefe hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Felsefe geleceğin bilimidir. Her yüzyılda, her yerde bilim ve fen belirli bir noktaya kadar ilerleyebilmiş ve oradan öteye ise sadece geçmek arzusunu ve yetisini göstermiştir. Bilim ve fennin geçemediği saha, varsayım ve teori sahasıdır ki buna felsefe denir. Şu halde her zaman dünün felsefesi bugünün ilmi ve fenni, yarının ilmi ve fenni bugünün felsefesidir.”¹⁹

Kendisi, materyalizm ve pozitivist temelli bilimsel düşünceyi ön plana çıkarmıştır. Osmanlı toplumunun kurtuluşunun bilimsel düşünce ve çalışmalarda olabileceği düşüncesini benimsemiştir. Nitekim, Osmanlı toplumunda ahlakın kaynağında din vardır ve bu geleneksel yapı içerisinde ahlakın kaynağını bilime dayandıran Baha Tevfik, materyalizm temelli bir düşünce ortaya koyarak bu doğrultuda bir ahlak düşüncesi geliştirmeye çalışmıştır.²⁰

Tanzimat sonrası dönemde yetişmiş olan Baha Tevfik, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü önlemek için çaba sarf etmiş ve kurtuluşu Batı'da görmüştür. Batıcı olmasını, yetişmesindeki alt yapıdan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Hilmi Ziya Ülken'in belirttiği üzere Baha Tevfik, tek biçimli yetişmiştir. Fransızca öğrenmiş, İslam kültürü ile bağlantısı olmamıştır.²¹ Dolayısıyla o, tek biçimli bir dünya görüşünü benimsemiştir.

Baha Tevfik'e göre, her toplum mutlaka bir düşünce temeline dayalıdır ancak önemli olan bu düşünceyi geliştirmek, doğru düşünce nedir onu bulmak ve doğru düşünce doğrultusunda davranış biçimi ortaya koymaktır. Bunun sonucunda iyi düşünen kişi iyi hareket eder, dolayısıyla doğru bilgiye sahip olan ahlaken de iyi olur. Demek ki, doğru düşünce ve iyi davranış ile mesut ve müstakil (bağımsız) olunur. Ancak bu tür kişilerden oluşan toplum, ilerler ve gelişim gösterir.

İyi ve doğru düşünebilmek, düşünüldüğü gibi hareket edebilmek için mantık ve ahlak ilmini bilmek gerekir ki, bu açıdan felsefenin temelini mantık ve ahlak oluşturur.²² Dolayısıyla mantık ilmini iyi bilmemiz gerekir, çünkü mantık doğru düşüncenin yöntemini verir. O dönemin mevzu ilimleri, fizyoloji psikoloji, sosyolojidir. Özellikle psikoloji ve sosyoloji, Batı

* Öğretmen (MEB). KLÜ-SBE Felsefe Bölümü Yüksek Lisans mezunu (2022).

¹⁹ Baha Tevfik, Baha Tevfik, *Teceddüd-i İlmi ve Felsefe Kütüphanesi Din Gayri İhtiyari Bir Felsefe, Felsefe İhtiyari Bir Felsefe Mecmuası Muarızlara Hürmet, Lakaytlara Merhamet*, haz. Abdullah Öztöp, Konya: Çizgi Kitabevi, 2016, s. 283.

²⁰ Ahmet Çapku, *Çağdaş Türk Düşüncesi Üzerine*, İstanbul: Pınar Yayınları, 2020, s. 184.

²¹ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, ss. 330-331.

²² Baha Tevfik, *Felsefe Mecmuası*, ss. 283-284.

temelli olması nedeniyle, Baha Tevfik'in ileri seviyede önem verdiği ilimlerdir. Nitekim kendisi materyalist olduğunu açıkça ifade eder. Doğru düşünceyi elde edebilmek için mantık ve felsefeyi merkeze alır. Baha Tevfik'e göre, felsefesiz bir toplum olamaz ve düşünülemez. Buradan hareketle "Metotsuz filozof, pusulasız kaptana benzer. Biri nasıl dalgaların şiddeti arasında yönünü belirleyemeden çalkalanır durursa, diğeri de aynı onun gibi fikir ve bilgi dalgalarının arasında çırpına çırpına sersem olur gider."²³ Dolayısıyla felsefi düşünce, mantık ve ilmi temelli olmalıdır. Aynı şekilde ahlak da ilim temelli olmalıdır.

Dolayısıyla bizde ciddi bir ahlak oluşturabilmek için ilk olarak, bilimin alanını genişletmek, daha sonra insanlardaki nefis hakimiyetini güçlendirmek gerekir.²⁴ Baha Tevfik açısından İslam'da ahlak yoktur. Çünkü dini ahlak, tamamen hayal ürünüdür. Felsefe Mecmuası'nın ikinci sayısının logosu şöyledir: "Din Gayri İhtiyari Bir Felsefe, Felsefe İhtiyari Bir Dindir."²⁵ İfadeden anlaşılacağı üzere felsefe, dinin yerine konulmak istenmiştir. Baha Tevfik, düşünce ve eserlerinde materyalist felsefe ile birlikte değerlendirdiği bilimsel düşünceyi ön plana çıkarmış, Batıcılığı gaye-i hayal (ideal) olarak kabul etmiştir. Buna göre milletin kurtuluşu ve mutluluğu Batıcılık ile mümkündür. Çöküşü önlemek için serbest düşünce, bilimsel eğitim ve yeni bir ahlak oluşturmak gerektiğini dile getirmiştir.²⁶

²³ Baha Tevfik, *Felsefe Mecmuası*, s. 284.

²⁴ Baha Tevfik, *Felsefe Mecmuası*, ss. 300-301.

²⁵ Baha Tevfik, *Felsefe Mecmuası*, s. 300.

²⁶ Çapku, *Çağdaş Türk Düşüncesi Üzerine*, ss. 183-184.

Deneme – Hikaye

Deneme:

Büşra KOŞKULU*

İnsan Ömrü ve İbadetler

Bir binaya atfedelim yaşadığımız bu ömrü. Muhayyile yetimiz kadar büyük olsun bu bina. Yaşayacağımız son günü, binanın son katına tekabül edecek şekilde inşa edelim. Gün geçtikçe ilerleyen bu katlarda, günlerden bir gün ufak bir zelzele meydana gelir, fark edemeyeceğimiz kadar ufacık bir sallantı. Kendi nazarımızda hiçbir problem arz etmez bu hasar, çünkü gelip geçici olarak görürüz. Sonraki katları çıktıkça başka bir ufak sallantı, öteki katta başka bir hasar, başka bir ufak çizik derken binamızdaki hasarlar gün geçtikçe kontrolsüz bir şekilde ilerlemiş, tekrarlandıkça tekrarlanmış ve artık bir çözüm bulmayı kaçınılmaz hale getirmiştir. Bir de son katından bakmışız ki, hayatımız sallanıyor ve bina yıkılmak üzere! Merak etmeye başlıyoruz hayatımızın neden bu hale geldiğini, nerede hata yaptığımızı düşünüyoruz ve harekete geçiyoruz. Yaşadıklarımızı, aldığımız kararları, tercihlerimizi, seçimlerimizi bir merdiven misali kullanarak, hatıralarımıza doğru her bir katı ziyaret etmek üzere yola çıkıyoruz. Çoğu zaman bunları bulmak, sandığımız kadar kolay olmuyor, çünkü fark bile edemiyoruz. Bazen bariz bir şekilde ortada oluyor hatamız. İşte buradasın, buldum seni diyoruz. Hayatımızda yaptığımız yanlış seçimlerimiz o kadar açık ve nettir ki, aslında bize düşen onu sadece fark etmektir. Bazen küçük ihmallerimiz de olur.

İşte bizim ardı ardına geçen günlerimizin arasına saklanan küçük ihmalkârlıklarımız, belki umursamadığımız veya göz ardı ettiğimiz sorunlarımız, nihayet bu katta geldi ve bizi buldu... Aslında buna sevinmemiz gerekir. Hatalarla, sallantılarla dolu bir hayatı hiçbir şey olmamış gibi yaşamaya son verdiğimiz, farkına vardığımız için şükretmemiz gerekir... Belki de en büyük problemi ilk başta yani temeli atarken yapmışızdır. Hayatımızın temeli dediğimizde aklımıza ilk ve en önemli gelecek olan konu 'İslam' olmalıdır. İslam dini bize hayatımız için bazı sorumluluklar ve görevler yüklemektedir. Bunları, bahsettiğimiz binamızın olmazsa olmazı, inşaatın ham maddesi olan ve tuğlaların birbirine kenetlenmesini sağlayan "harç" olarak görebiliriz. Tuğlaları üst üste koyduğumuzda harç olmadan ne kadar dayanabilir? Malzemeleri bir araya getirecek bir kuvvet bulunmadığında sağlamlılığının istikrarı ne kadar olabilir? Bu sorunun cevabı herkesin bildiği üzere "olmadan mümkünatı yok" şeklinde olacaktır. İşte fitrata uygun biçimde yaratılan insan için de İslam dini ve getirdiği ibadetler, tuğlaları birbirine yapıştıran harç misali gibidir.

Namazdaki hareketlere bedenimizin ihtiyacı varken onunla birlikte gelen ahlaka ruhumuzun ihtiyacı vardır. İhtiyacımız olduğu halde su içmemek nasıl ki, bedenimizi, zihnimizi yorgun düşürecek ise ihtiyacımız olduğu halde İslam dininden ve ibadetlerinden uzak durmak hayatımızı karmaşaya sürükleyecektir. Hayatımız eğer istemediğimiz ve hoşnut olmadığımız bir yöne doğru ilerlemeye başladıysa demek ki, binamızda ufak hasarların sayısı artmış ve sinyal vermeye başlamıştır. Yapacağımız şey, özümüze, fitratımıza doğru yol almaktır. Hayatımızda her şeyin bir sebebi vardır. Önemli olan pişman olacağımız sonuçlara yol vermemektir...

* Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu (2019). KLÜ-SBE Yüksek Lisans öğrencisi.

Fakülterle Kendi Tercihle Gelenler ile

İstenileni Karşılama İçin Gelenler

Fakülte bir üniversitenin, öğrenim alanı ya da uzmanlık konusu bakımından ayrılmış kollarından her biri anlamına gelmektedir. Günümüzde birçoğumuzun öğrenim gördüğü ve bizleri bu alanda yetiştiren birçok hocamızın da zamanında lisans eğitimi aldıkları bir nevi geliştirilmiş hayat okuludur. Okuduğu fakülteyi seven, gittiği bölüme istekle giden, birçok güzel anıyla mezun olanlar için tekrar tekrar başa dönüp okumak isteyecekleri en özel mekânlardan biridir. Her gün okuluna giderken mutluluk duyan, sabahın erken saatlerinde kalkmasına rağmen dersine yetişenlerin sırrı işte buradadır. İşlerini severek yaptıkları, okullarına gönülden bağlı oldukları için bu kişilerin derslerdeki başarı oranı daha yüksektir. Aynı şekilde daha olumlu düşüncelerle yaşamış olduklarından hayattan lezzet almaktadırlar. Bunun aksine bazı kişiler gitmiş olduğu fakülteyi ailesinin isteğiyle tercih etmektedirler. Kimileri ise iş alanlarının daha geniş alternatif sunmasından dolayı aslında istemedikleri fakülteyi tercih ederler. Bireyler bu tercihler doğrultusunda birtakım zorluklar ve problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bunları kısaca şöyle özetleyebiliriz: Kimileri görmüş olduğu derslere karşı eğilimi olmadığı gibi bu alandaki yetersiz özveri sebebiyle özgüven kaybına uğrar. Kimileri bulunmuş olduğu ortama ayak uyduramaz ve bunun üzerine stres yaşar.

Toplumumuzda her aile, çocuğuna daha iyi bir gelecek sunmak için çalışmakta bu uğurda büyük fedâkârlık göstermektedir. Bundan dolayı bazı aileler, çocuklarının isteklerinden önce kendi istekleri doğrultusunda tercih yapılmasında ısrarcı olmaktadır. Çocuklarına iyi bir gelecek sunabileceklerini düşündüklerinden dolayı gidebileceği fakülteyi sınırlayıp çocuğun yeteneği ve kapasitesine uygun olmayan ama kendi istek ve taleplerine uygun fakülterle yönlendirmekle büyük bir hata yapmaktadırlar. Ne yazık ki, bu hatanın faturasını mezun olduktan sonra öncelikle bireyin kendisi, daha sonraki süreçlerde ise ailesiyle beraber ödemektedir.

Okuduğu fakülteden mezun olduktan sonra geçirmiş olduğu yıllardan dolayı bireyin devam eden hayatına olumsuz izler bırakmadan mesleğe göre birey ve bireye göre meslek seçimine özen göstermek doğru olur. Özellikle üniversite tercihinde velilerin, çocukları üzerindeki baskıcı etkisini en aza indirmek gerekir. İsteddiği fakültede okumuş olmanın verdiği huzur ve başarı ile mezun gençler, kendileri, ailesi ve ülkemiz adına daha müteşebbis bir tavır içine girerler düşüncesindedir.

* KLÜ-İlahiyat Fakültesi öğrencisi (3. Sınıf ?)

O'na

O, iyi ki var. İmtihânına hemhâl olan, kimseye söyleyemediğin ince yaralarını açabildiğin, “beni dinleyecek mi” şüphesi olmadan heybene gizlediğin derûni duygularını anlatabildiğin, anlattıkça kalbinin vukû bulduğu o sonsuz kudret, iyi ki var. Her zaman kabul ediyor huzuruna, her zaman ve her şeye rağmen. Her hatana, her yanılına rağmen.

İnsanda neden merhem arar ki, insan ? Ey niyetinin kalbinde istikâmet bulduğunu unutan beyhûde benliğim! Allah’tan gayrı dost yok, inandım. Seni her şeyinle koruyan, sana yanında olduğunu hissettiren, insanlardan beklediğini zannettiğin o hayrı sana nasib edeceğini vaat eden Allah’tan başka dost yok, inandım. O sonsuz merhamet sahibi, sana en yakın dost.

İnzivaya çekilmeyi arzulayan, fakr u zaruret içinde boğulan kalbimin yolculuğu ince bir teslimiyet ve tevekkülden geçiyormuş meğer. İflah olmayacağını zannediyordum, adına dünya dedikleri bu yerde bahtiyâr olabilme isteğimin. Kalbimin yamacındaymış aslında o ilahi aşkın tehassürü.

Ne çıkar artık kıyıları elimden alınsa, olamasam bahtiyar. Ne çıkar endişe dehlizlerinde kaybolsam. Ne çıkar, bağrına düştüğüm bu asrın vefasızlıkları hiç bitmese. Geçmez dediğimiz ne varsa geçiyor, dinmez dediğim hangi acım varsa diniyor. Bırakıyor yerini avare hüznüler bir bir sükûnete. Susmadan, çok şeyin söylenmediği eşîğe de vardım. Zirvesine göz koyduğum dağlara gitmeye çabalarken takıldığım çitleri birer birer teslimiyet ve tevekküle de bıraktım.

Korkumun ve endişelerimin hiçbir şey değiştiremeyeceği fakat kendimden, kendime kaçtığımı zannederek aslında “ol” demesi ile tüm dengeleri değiştiren benliğim var artık. O, benden içeri. Aheste aheste demini alan, adeta ruhuma sirayet eden O dem’den içeri...

Yol hep O’na çıkıyor. Bitti dediği anda yeniden başlar insan. Her şeye rağmen yeniden. Belki yorgun ve kırgın, belki tekrar kırılacak olmanın korku ve endişesiyle ama yeniden. Beni, bana bırakma Allah’ım. Ey lâl olan dilimin, gündüz ve gecenin sahibi, sonsuz kudret.

* KLÜ-İlahiyat Fakültesi, II. Öğretim, 4. Sınıf öğrencisi.

**Günebakan (Okur-Yazar Atölyesi)
Okumalarından:**

Eda ÇETİNKAYA

Mecnûnu Aramak

Her karanlığın içinde yol gösteren bir ışık vardır. Her arayışın bir başlangıcı ve sonu. Tıpkı Kays'ın Leyla'sını ararken çöllerde düşmesine rağmen umutlarını kaybetmeyip sonunda kendi içindeki leyla'yı bulması gibi. Aslında dünyanın dengesi bunun üzerine kurulu. İyi ve kötü bir arada ve denge halinde. Nasıl ki, gecenin bittiği vakit yeni bir gün başlıyor ise insanın da tıpkı Kays gibi kendi içindeki leyla'yı, asıl olanı bulmasıdır önemli olan.

Belki de karanlık ve aydınlık iki aşıktı, iki zıt kutuptu. Oysa beyaz ve siyah bir aradalar ama her zaman birbirlerine düşman, bir dengenin iki yüzü, tıpkı aşkta olduğu gibi imkansızın aranması. Bunu açıklamanın en kolay yolu, ateşin her şeyi yakması gibi insan da kendini aradığı yolda ufak bir kıvılcımdır. Lakin bu arayış bir yerde son bulur ve o anda hem kendini hem çevresini yakıp küle çeviren bir ateş olur.

İşte anlatmak istediğim, insanın kendini arayışında içindeki iyi ve kötüyü görmemesi, aşka ulaşmak uğruna imkansız bir yolculuğa çıkması. Kays'ın hikayesinden hareketle şunu söyleyebiliriz: Kays, aslında yolculuğun sonunda asıl aradığı şeyin Leyla olmadığını anlar. O sadece kendi leyla'sını, baki olanı aramıştır. Yolculukta aklını kaybeder ve mecnûn olur. Aslında bizler de öyleyiz. Farkımız, bizim yolumuzun aşka değil hayatın kendisine çıkıyor oluşudur...

Günebakan (Okur-Yazar Atölyesi)
Okumalarından:

Deneme:

Zeynep ÖZTOKAY

Hisse

Durgunluk bellidir. Bedenen bulunduğu mekandasındır ancak zihin başka bir yerdedir. Gözler derindedir, sükût hakimdir. Hiçbiri olmasa dahi durgunluğun, çevreye daha ileri boyutta evrene in'ikas eden özel bir enerjisi olur. Kişi kendinden yavaş yavaş uzaklaşır, gel zaman git zaman yanındakinin yansıması olur. Kimi de uyanıktır, hayatında değişenlerin, kendinden uzaklaştığının farkındadır. Ancak orda dur demek, o ortamdan hızlıca çevrimdışı kalmak o kadar kolay olmamıştır. Etkisinde kalmamak yalnızca farkında olmakla bitmiyor, farkında olup reaksiyona geçmekle sona eriyor.

Durgunluk dedik, kişiyi mekânda yok edişini, yaydığı enerjiyi düşünürken nihayetinde sordum yol arkadaşına 'Neyin var?' diye. Göz yaşları bir bir aktı. Belli ki, gönül hassasiyetini yitirmeyenlerdendi. Siz hiç gözyaşı mirasını duydunuz mu? Kıymetli bir duyguydu neticede. Peki, neydi bu gözleri yaşartan, vuslat mıydı, hasret mi? Muvvafakiyet miydi, akamet mi? Hülâsa sevinç miydi hüznü mü? Göz yaşı, gönül kilidini açan anahtar duygu. Var mıdır bunu anlamının bir kıstası? Miktarı ya da süresi ile anlaşılır mı? Anahtar duygu öyle anlaşılmaz zahiri ölçeklerle, nitekim geldiği yer bâtın.

Verilen cevap ile devam edelim. Yoldaşımın gözlerini yaşartan, nice çabadan sonra gelen muvaffakiyetmiş. O halde 'sevinç!' dedim, gönül kapısını açan anahtar. Hüznü dedi. Yorgunluktan, hüznü. Gözlerim, yol boyunca süregelen şeffaf ağaçları seyrededursun, zihnim nice çaba ile meşgul. Kiminin yürüyerek aldığı yolları kimi binekle alıyor. Kimi altı bin kilometre civarı yolu bir yılda giderken kimi altı saatte gidiyor. Kiminin emeği büyükken yemeği küçük oluyor. Gelin, verilen emeğe sonuçları farklı iki cihetten bakalım. Verilen bu emeğe muamelat yönünden bakınca artan çaba, mükafatı arttırıyor. Biri mescide yakın evi satın almaya gidecekti de onu, mahrum olacağı sevabı hatırlatan bir basiret durdurdu. Emek-mükafat ilişkisinin diğer yönüne gelelim, kişi ne kadar emek verse de karşılığın değişmediği yön. Bu yönde kişiyi sınavan bir denklem bekliyor. Etkisiz elemanı: emek. Sıfır elemanı: nasip, olan bir denklem. Zor olan bu denklemi çözmek değil, ona razı olmak. Kiminin taşlı yoldan geçer nasibi, kiminin asfalt yoldan. Netice itibariyle verdiği emek ile ulaşırsın hedefe, ama zor, ama kolay. Nasip değişmez. Nedir bu 'kendi hayatını kendi yönetme' sanısı! Gidebildiğimiz birkaç adım değil de ne! Gerisi sadece O'nun dilemesi. Bırakalım ve nefes alalım, rahatlayalım.

Sanat

Duâyen İsimler:

Hasan Fehmi ULUS

AMÂN

Cân içinde cândan özge cân vardır,
Göklerden gelen bir heyecân vardır.

Peşpeşe ân'lardan örülmüş zamân,
Ân içinde "geçip gitmez ân" vardır.

Gündüzler bir yana rüyâda bile,
Zamânda bir nîce hâs zamân vardır.

Bırakın yerinde kalsın denizler,
Denizlerden öte bir ummân vardır.

Ebedî bahâra açılmış gözler,
Lâkin gözü örten sis duman vardır.

Beyhûde şaşkınlık zirâ her dâim,
İmdâda yetişir bir amân vardır.

Sarmışsa etrâfi şeytân sürüsü,
Yerde gökte nîce kahramân vardır.

Ses vardır, cân vardır, heyecân vardır,
Damarda güneşten sıcak kân vardır.

Yusufsuz Gömlek

Yaşadım hayat denilen Adem suçunu
biçilen gömleği taşıdım yıllar yılı
Yusufsuz gömlek
her tufandan sonra biraz daha yırtılan
kanımı emip şehrin sokaklarına damıtan
ilmekleriyle gençliğimi avutan gömlek

Orta okul yıllarımda yediğim dayakları özletiyor hayat
Hayat ki içinde anlamsızlıklara gebe
bir babanın kızına alamadığı bebek kadar sahte

Gün ağardığında
aşklarım, aşk yetmezliğine uyanıyorum
arıyorum kalbimi çalan masal kızını
nefes aldığım çağdan habersizim
uçuk duygularla dolaşıyorum
uçuk dedim, çünkü öyleyim
Mecnunu gördü gözlerim
Ferhat'la beraberdik geçen perşembe
Yâr için dağları delmek eski dost huyudur bende

Yarım yamalak öğrettiler bana
öğretilmek isteneni
lakin bir şey tam zihnimde
bir şey tan yeri kadar aydınlık bende

Sevmek! delicesine
bir çocuğun ilk oyuncağını sevdiği gibi
bankerlerin parayı,
dünyalıların dünyaya [mala mülke] tamah ettiği gibi
Umarsızca, arsızca belki yalnızca sevmek !

Kırılan yüreğime merhem olmadı dağ çiçekleri
kokusuyla baş döndüren leylakların arasında büyüdüm
annemin ekmeğime salça çalmayı bıraktığı günden beri
asıl yokluk neymiş o zaman gördüm

Kelebek vadilerinden geçtim
tren garlarında, yolcu otobüslerinde buldum ayrılığı
ellerde hasret ülkesine kesilmiş biletler
gazete manşetleri, dergi kapakları, çağ sloganları
bu devirde kim kimi bekler.

* Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu (2020).

Asıl Yük

Karlı bir günde bir kuş kondu ağacın dallarına,
Maşûkuna kavuşur gibi, kavuştu kar toprağa.
Ağaç kendine yük sandı kuşu, savurdu rüzgarla,
Halbuki dalını büken kar, uçup gitmişti kuşla.

İşte dertler bu kuş gibidir gönlünün dallarında.
Kırıldım sanırsın, siteminle çıkarsın semaya.
Derdinden gözünü çevirip bakmazsın aybına,
Halbuki kefarete kılınır dert, asıl yük olana.

* Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, (3. Sınıf Öğrencisi)

Ben ve Çocuk

Hoş geldin çocuk
Neden oyuncaklarını getirmedin
Kusura bakma çok soru sorduk
Bu yaşta nedendir bu gurbetin ?

Ben çocuk
Sığamadım dünyalara , gideyim dedim
Apar topar kaçarken oyuncağımı unuttuk
Anlatsam sabaha bitmez derdim

Tek misin çocuk
Ailen nerde ? Annen , baban, kardeşlerin...
Ellerin küçücük yüreğin buruk
Tut elimi de evine gidelim

Ben kimsesiz çocuk
Mazidedir annem , babam , kardeşlerim
Bir bilseniz ne çok yorulduk
Çağırırsanız da çare bulamaz hekim

Ben çocuk
İstedğin kadar düşün, acıyı yazamazsın
Ben çocuk ! Ben çocuk !
Binlerce kez okusan da yüreğinle duyamazsın

* Kırklareli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi (2. Sınıf Öğrencisi)

Fakültemizin 2022-2023 Güz Yarıyılı İlmî Etkinlikleri

05 Ekim 2022: Prof. Dr. Halit ÖZKAN - “*Hadisleri Doğru Anlamada Yöntem: Usûlün Önem ve Değeri*” (Akademik Açılış Dersi).

https://ilahiyat.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/ilahiyat/dosyalar/dosya_ve_belgeler/ilahiyat_fakultesi_acilis_dersi_prof.dr.halit_ozkan.pdf

12 Ekim 2022: Şuur Konferansları 1: KLÜ İlahiyat Klubü'nün himayesinde Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DEMİRCİ tarafından sunulan “*Mü'min'in Tesettür Bilinci*” konulu seminer.

https://ilahiyat.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/ilahiyat/dosyalar/dosya_ve_belgeler/abdullah_demirci_seminer_muminin_tesettur_bilincii.pdf

19 Ekim 2022: Rumeli Konuşmaları 1: İl Müftüsü Yusuf EVİŞ - “*Dini Öğrenme ve Uygulamada İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Konumu*” başlıklı sunum.

https://ilahiyatyayinlar.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/ilahiyatyayinlar/dosyalar/dosya_ve_belgeler/yusuf_evis_sunum_ilahiyat.pdf

26 Ekim 2022 : Dekan Öğrenci Buluşmaları: İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ahmet ÇAPKU tarafından gerçekleştirildi.

https://ilahiyat.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/ilahiyat/dosyalar/dosya_ve_belgeler/dekanogrenci_bulusmalari_3.pdf

02 Kasım 2022: Rumeli Konuşmaları 2: Prof. Dr. Şükrü ÖZEN tarafından “*Fıkıh İlmi Günümüze Ne Söyler?*” konulu konferans.

<https://ilahiyat.klu.edu.tr/Sayfalar/26024-fikih-ilmi-gunumuze-ne-soyler-.klu>

16 Kasım 2022: Rumeli Konuşmaları 3: Ar. Gör. Gülten ÇAM tarafından “*Lübnan'a Dair Gezi Notları?*” konulu konferans.

<https://ilahiyat.klu.edu.tr/Sayfalar/26157-lubnana-dair-gezi-notlari.klu>

23 Kasım 2022: Şuur Konferansları 2: KLÜ İlahiyat Klubü himayesinde Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DEMİRCİ tarafından (bayan öğrencilere yönelik) “*Mü'min'in Tesettür Bilinci*” konulu seminer.

29 Kasım 2022: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Hadis ABD Başkanı Prof. Dr. Halil İbrahim KUTLAY tarafından "Hadis ve Günlük Hayat" konulu konferans.

https://ilahiyat.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/ilahiyat/dosyalar/dosya_ve_belgeler/hadis_ve_gunluk_hayat_pdf.pdf

30 Kasım 2022: Rumeli Konuşmaları 4: Prof. Dr. Yasin ÜNLÜTÜRK tarafından verilen “*Hayatın İçinden Matematik?*” konulu konferans.

14 Aralık 2022 : Rumeli Konuşmaları 5: Araş. Gör. Dr. Yunus ÇOLAK tarafından verilen “*Kentsel Sorunlara Çözüm: İslami Bilgi Kaynakları ve Yapabileceklerimiz*” konulu konferans.

28 Aralık 2022 : Rumeli Konuşmaları 6: Doç. Dr. Fatih ÇİMEN tarafından verilen “*Gençliğe Dair Söyleşi*” konulu konferans.

04 Aralık 2022 - Gezi: Yürüyerek Rotamız Kırklareli - Şehir Gezisi. (Rehber: Dr. Arş. Gör. Yunus ÇOLAK).
https://ilahiyatyayinlar.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/ilahiyatyayinlar/dosyalar/dosya_ve_belgeler/kirklareli_sehir_gezisi.pdf

20.10.2022- Sergi: Kıraat İlminin Öncüleri. (Hızl. Dr. Öğr. Üyesi Eyüp ÖZTÜRK, Öğr. Gör. Mehmet Salih ÖZDEMİR, Öğr. Gör. Selçuk ARSLAN).
https://ilahiyat.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/ilahiyat/dosyalar/dosya_ve_belgeler/kiraat_anabilim_dali-sergi_yeni.pdf

18.11.2022- Sergi: Fıkıh İlminin Öncü Şahsiyetleri. (Hızl. Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖZKET, Dr. Öğr. Üyesi Kamil YELEK, Dr. Öğr. Üyesi Emine ARSLAN, Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DEMİRCİ, Arş. Gör. Eser AKSU, Arş. Gör. Mücahit BİLGİÇ).
https://ilahiyat.klu.edu.tr/dosyalar/birimler/ilahiyat/dosyalar/dosya_ve_belgeler/sergi_icerik_merged.pdf

21.12.2022- Sergi: İslam Felsefesi Bilginleri. (Hızl. Prof. Dr. Ahmet ÇAPKU, Dr. Öğr. Üyesi Süleyman GÜMÜŞ, Dr. Öğr. Üyesi Enes ERYILMAZ).
<https://ilahiyat.klu.edu.tr/Sayfalar/26606-islam-felsefesi-bilginleri-sergisi.klu>

Atölyeler:

- Günebakan (Okur-Yazar) Atölyesi. - Dr. Öğr. Üyesi Şeref AKBABA
- Hadisler Işığında Kur'an'ı Anlama. - Doç. Dr. Fatih ÇİMEN
- Osmanlı Sicil ve Arşiv Okumaları. - Doç. Dr. Nevzat ERKAN
- İhyâu Ulûmi'd-din Meclisi. - Dr. Öğr. Üyesi M. Bilal YAMAK
- Muhammediye Meclisi. - Dr. Öğr. Üyesi M. Bilal YAMAK
- İctihad Okulu Seminerleri. - Dr. Öğr. Üyesi Hasan ÖZKET
- Mesnevî-i Şerif Okumaları. - Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TOPATAN
- Mûsikî Mahfili. - Arş. Gör. Uğur ALKAN
- Safvetü't-tefâsir Okumaları. - Arş. Gör. Hüseyin ERBAĞ
- Siyer Okumaları. - Arş. Gör. Yunus BALLI
- Arapça Metin Okumaları. - Arş. Gör. Bilal DOĞAN